

Allmennprevensjon i straffeutmålingen:

*Hvorvidt Høyesteretts bruk og vektlegging av
allmennpreventive hensyn i straffeutmålingsvurderingen
gjenspeiler noen utvalgte presumsjoner for hvordan
allmennprevensjonens funksjoner påvirkes*

Navn: Yngve Nicolay Nordbø

Liten masteroppgave i rettsvitenskap

ved Universitetet i Tromsø

Det juridiske fakultet

Våren 2012

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	6
1.1. Presentasjon av avhandlingens tema, problemstilling og formål	6
1.2. Presisering og avgrensninger	7
1.3. Rettskilder og juridisk metode	8
1.4. Systematikk – veien videre	9
2. Den strafferettslige allmennprevensjons begrunnelse og overordnede funksjoner – Historie, legitimitet og presumsjoner	11
2.1. Hva menes med allmennprevensjon i strafferetten?	11
2.1.1. Innledning	11
2.1.2. Allmennprevensjons begrunnelse	11
2.1.3. Allmennprevensjonens overordnede funksjoner	13
2.1.3.1. Avskrekkelse.....	13
2.1.3.2. Moralstyrkelse	13
2.1.3.3. Vanedannelse	14
2.1.4. Veien videre	14
2.2. Allmennprevensjonens historie	15
2.2.1. Innledning	15
2.2.2. Middelalder og enevoldstid	15
2.2.3. Opplysningstid	16
2.2.4. Individualprevensjonens fremvekst	17
2.2.5. Dagens situasjon	18
2.3. Allmennprevensjonens legitimitet	19
2.3.1. Innledning	19
2.3.2. Allmennprevensjonens moralske legitimitet	20
2.3.3. Allmennprevensjonens faktiske legitimitet	23
2.4. Allmennprevensjonens forankring i rettskildene	26
2.5. De utvalgte presumsjoner for hvordan allmennprevensjonens funksjoner påvirkes	27
2.5.1. Innledning	27
2.5.2. Om den straffbare adferd er umoralsk	27

2.5.3.	Om oppdagelsesrisikoen for den straffbare adferd er lav	30
2.5.4.	Tidsforløpet mellom det straffbare forhold og dom	31
2.5.5.	Hvilke hensyn som gjør seg særskilt gjeldende på ulike strafferettslige områder og i ulike typetilfeller	31
3.	Gjenspeiles presumsjonene i Høyesteretts bruk og vekting av allmennprevensjonen i straffeutmålingsvurderingen?	33
3.1.	<i>Straffeutmålingsspørsmålet</i>	33
3.1.1.	Den ‘passende’ straff	33
3.1.2.	De rettslige rammer - Straffens art og omfang	35
3.2.	<i>Bruken av allmennprevensjonsargumentet</i>	37
3.3.	<i>Om den straffbare adferd er umoralsk</i>	38
3.3.1.	Innledning	38
3.3.2.	Når det foreligger konkrete holdepunkter for at moralen er i endring	39
3.3.3.	Når det ikke foreligger konkrete holdepunkter for at moralen er i endring	40
3.4.	<i>Om oppdagelsesrisikoen for den straffbare adferd er lav</i>	43
3.4.1.	Innledning	43
3.4.2.	Når det er uklarhet rundt årsaken til få domfellelser	43
3.4.3.	Påvirker oppdagelsesrisikoen allmennprevensjonen direkte?	45
3.5.	<i>Tidsforløpet mellom det straffbare forhold og dom</i>	46
3.5.1.	Innledning	46
3.5.2.	Avskrekkelse og moralstyrkelse er mest effektivt før det er gått lang tid	46
3.5.3.	De individualpreventive hensyn styrkes når det er gått lang tid	47
3.5.4.	Går det svært lang tid kan det være uforsvarlig å tillegge allmennpreventive hensyn avgjørende vekt	47
3.6.	<i>Hvilke hensyn som gjør seg særskilt gjeldende på ulike strafferettslige områder og i ulike typetilfeller</i>	48
3.6.1.	Ulike hensyn på ulike strafferettslige områder	48
3.6.1.1.	Innledning	48
3.6.1.2.	Økonomisk kriminalitet	48

A) Innledning	48
B) Allmennprevensjonen veier tungt fordi moralen og nyttevurderingen er særlig utsatt for samfunnspåvirkninger	49
C) Dramatiske samfunnspåvirkninger kan tilsi et økt behov for allmennprevensjon	49
3.6.1.3. Narkotika	50
A) Innledning	50
B) Allmennprevensjonen begrunner Høyesteretts harde linje om bruk av ubetinget fengsel	51
C) Hva skal til for at allmennprevensjonen likevel må vike?.....	52
3.6.1.4. Ordenslovbrudd	54
A) Innledning	54
B) Er det adferdens subjektive eller objektive straffverdighet som påvirker allmennprevensjonens vekt?	55
3.6.2. Ulike hensyn i ulike strafferettslige typetilfeller	56
3.6.2.1. Innledning	56
3.6.2.2. Skyld	57
A) Innledning	57
B) Skyldvnen	57
C) Skyldformen	58
3.6.2.3. Den straffbare adferds objektive karakter og alvor	59
A) Innledning	59
B) Hvem adferden rammer	59
C) Hvordan adferden rammer	59
3.6.2.4. Personlige forhold.....	60
A) Innledning	60
B) Alder	60
C) Kjønn	62
D) Rus	63
3.6.2.5. Forholdets særegenhet	65
A) Innledning	65
B) Forholdets særegenheten gjør straffen lite egnet til å virke allmennpreventivt	65
3.7. Oppsummering	68

3.7.1. Innledning	68
3.7.2. Om den straffbare adferd er umoralsk	68
3.7.3. Om oppdagelsesrisikoen er lav	68
3.7.4. Tidsforløpet mellom det straffbare forhold og dom	69
3.7.5. Hvilke hensyn som gjør seg særskilt gjeldende på ulike strafferettslige områder og i ulike typetilfeller	69
4. Kildeliste	71

1. Innledning

1.1. *Presentasjon av avhandlingens tema, problemstilling og formål*

Avhandlingens tema er allmennprevensjon i straffeutmålingen. Problemstillingen som herunder er valgt, er å undersøke om Høyesteretts bruk og vektlegging av allmennpreventive hensyn i straffeutmålingsvurderingen gjenspeiler noen utvalgte presumsjoner for hvordan allmennprevensjonens funksjoner påvirkes. Presumsjonene skal utledes av en redegjørelse for allmennprevensjonens begrunnelse og funksjoner.

Det bør imidlertid allerede her nevnes hvilke presumsjoner som er valgt for hvordan allmennprevensjonens funksjoner påvirkes: Den første er hvorvidt den straffbare adferd er umoralsk. Videre om oppdagelsesrisikoen for den straffbare adferd er lav. Dernest hvor lang tid som er gått siden den straffbare adferd fant sted, og endelig hvilke hensyn som gjør seg særskilt gjeldende på noen utvalgte strafferettslige områder og typetilfeller. Presumsjonene tilsier hvordan allmennpreventive hensyn skal vektlegges i en straffeutmålingsvurdering. Det vil derfor være av interesse å undersøke om dette gjenspeiles i Høyesteretts avgjørelser.

For å muliggjøre en slik undersøkelse er det hensiktsmessig at oppgaven deles i to. Det skal derfor først gis en oversikt over de mer grunnleggende aspektene ved allmennprevensjons innhold i strafferettslig sammenheng. Dette vil gjøres i del 2. Hensikten med å først gi en slik grundig teoretisk fremstilling er for det første å underbygge de her utvalgte presumsjoner, og for det andre å legge til rette for en undersøkelse av om Høyesteretts bruk og vektlegging stadfester, forkaster eller nyanserer antakelsene. Undersøkelsen skal deretter foretas i del 3.

1.2. *Presisering og avgrensninger*

Fremstillingen omhandler hvorvidt allmennprevensjonens funksjoner, slik de antas å påvirkes i teorien, gjenspeiles i Høyesteretts straffeutmålingsvurdering når de vektlegger allmennpreventive hensyn. I tillegg innsnevres fremstillingen til kun å rette fokus mot de utvalgte presumsjoner. Det avgrenses derfor mot en behandling av allmennprevensjonens rolle i straffelovgivningen, og prinsippets generelle betydning i strafferetten for øvrig. Videre innebærer problemstillingen en avgrensning mot allmennprevensjonens vekt i underrettspraksis, og en avgrensning mot å behandle noen uttømmende liste over hva som påvirker allmennprevensjonen.

Avgrensningene som er valgt har flere grunner for seg. For det første er allmennprevensjon i straffeutmålingen spesielt, valgt fremfor allmennprevensjon i straffelovgivningen eller strafferetten generelt, for å rette fokus mot rettsanvendelsesaspektet.

Videre er straffeutmålingen valgt fremfor tolkingen av straffebestemmelser fordi straffeutmålingsvurderingen egner seg bedre til å belyse hvordan allmennprevensjonens funksjoner påvirkes, og således hvordan de bør vektlegges i de konkrete tilfeller. Grunnen til det er primært at domstolen i straffeutmålingsvurderingen står friere med hensyn til hvilke argumenter de vektlegger, og hvordan de vektlegger dem, enn ved tolking av straffebestemmelsene.¹ Dommeren må foreta en konkret helhetsvurdering i de individuelle tilfeller, som medfører at han må foreta en mer eller mindre skjønsmessig vurdering av den allmennpreventive virking og hvordan denne påvirkes ved valg av straffens art og størrelse. Ved tolkingen av straffebud er slike avveielser som regel allerede foretatt, enten av lovgiver eller i tidligere rettsavgjørelser. Derfor vil det ikke være like enkelt å se om de utvalgte presumsjoner for hvordan allmennprevensjonens funksjoner påvirkes, gjenspeiles i rettspraksis, dersom en tar utgangspunkt i tolkingen av straffebud. Straffeutmålingsvurderingen egner seg bedre i så måte.

¹ Ståle Eskeland, *Strafferett*, 2. utgave, Oslo 2006 s. 126.

Dernest er høyesterettsavgjørelser spesielt valgt fremfor domstolsavgjørelser generelt fordi Høyesteretts avgjørelser er en mer tungtveiende rettskilde, slik at de i større grad gir uttrykk for hva som er gjeldende rett på domstidspunktet, enn underrettspraksis.

Endelig er de utvalgte presumsjoner for hvordan allmennprevensjonens funksjoner påvirkes valgt ut av tre grunner. For det første fordi juridisk teori i særlig grad synes å forutsette og legge vekt på at de allmennpreventive virkninger påvirkes i tråd med de her utvalgte presumsjonene. De tilsier derfor at vektleggingen av allmennpreventive hensyn i en straffeutmålingsvurdering vil påvirkes tilsvarende. For det andre representerer utvalget faktorer som det er tatt høyde for, enten eksplisitt eller implisitt, i forarbeidene² til straffeloven av 2005³. For det tredje vil et større utvalg enn det som her fremsettes sprengte rammene for oppgavens størrelse.⁴

1.3. Rettskilder og juridisk metode

Den juridiske metoden på strafferettens område er ikke vesensforskjellig fra den juridiske metoden for øvrig.⁵ Metodisk må det likevel tas høyde for at den strafferettslige allmennprevensjon ikke er et særnorsk prinsipp, og at utviklingen av prinsippet har foregått over svært lang tid. Så vel gamle som internasjonale rettskilder vil derfor være av interesse i fremstillingen av de mer grunnleggende aspektene ved allmennprevensjonen i del 2.

Videre vil, som oppgavens problemstilling tilsier, Høyesteretts straffeutmålingsavgjørelser være den mest sentrale rettskilden i del 3. Imidlertid vil også andre rettskilder, da primært straffeloven⁶ selv (heretter forkortet strl.), forarbeidene til straffeloven av 2005, reelle hensyn og juridisk teori, benyttes i

² Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) punkt 6.3. Se også NOU 1983: 57 kapittel 4.

³ Lov om straff (Straffeloven), 20. mai 2005 nr. 28. Heretter forkortet straffeloven 2005.

⁴ En komparativ undersøkelse av avhandlingens problemstilling opp mot de øvrige nordiske land ville vært interessant. Av hensyn til oppgavens omfang vil det likevel måtte avgrenses mot en slik undersøkelse.

⁵ Ståle Eskeland, *Strafferett*, 2. Utgave, Oslo 2006 s. 90.

⁶ Almindelig borgerlig straffelov (Straffeloven), 22. mai 1902 nr. 5.

drøftelsene der det er relevant. Likevel forblir straffeutmålingsvurderingen i det individuelle tilfellet en domstolsoppgave, noe som medfører at sammenlignbar rettspraksis gjennomgående vil være av størst interesse ved undersøkelsen av de aktuelle høyesterettsavgjørelser.

Dernest må det også tas metodisk høyde for at mange av dommene som brukes i del 3 inneholder dissens. Formålet med å velge ut avgjørelser avsagt under dissens er at disse synes særlig egnet til å fremheve og sette på spissen ulike vurderinger hva gjelder bruken og vektleggingen av allmennpreventive hensyn i de angjeldende konkrete straffeutmålingstilfeller. Likevel vil dissenser generelt tilsi at det må utvises noe større varsomhet med å vektlegge de allmennpreventive hensyn tilsvarende i senere straffeutmålingsavgjørelser, spesielt når straffeutmålingsvurderinger forblir konkrete og skjønnsmessige helhetsvurderinger i de enkelte tilfeller.⁷ Dissensenes betydning i denne sammenheng tar således primært sikte på å få frem nyanser i en ellers skjønnsmessig vurdering, hvor det er mer naturlig tale om tidligere avgjørelser som veiledende enn bindende.

For det tredje bør det også fremheves, hva gjelder metoden i kapittel 3, at siden fremstillingen avgrenses til kun å ta utgangspunkt i noen utvalgte presumsjoner, vil den høyesterettspraksis som tolkes gjennomgående begrenses til å utelukkende ses i lys av disse presumsjonene.

1.4. Systematikk – veien videre

Oppgaven deles inn slik at del 2 skal fungere som bakgrunnsmateriale for del 3. Del 2 vil derfor gi en oversikt over allmennprevensjonens begrunnelse, overordnede funksjoner, historiske utvikling, omstridte legitimitet og forankring i dagens rettskilder. Deretter vil de utvalgte presumsjoner, for hvordan allmennprevensjonens funksjoner påvirkes, fremsettes.

⁷ Torstein Eckhoff, *Rettskildelære*, 5. Utgave ved Jan E. Helgesen, Oslo 2001 s. 184. Se også Nils Nygaard, *Rettsgrunnlag og standpunkt*, 2. utgave, Bergen 2004 s. 322-323.

I del 3 skal selve undersøkelsen av om Høyesteretts vektlegging gjenspeiler presumsjonene, behandles. Fremstillingen vil her først ta for seg straffutmålingsspørsmålet generelt. Dette for å gi en oversikt over hvilke rettslige rammer domstolen må forholde seg til. Det vil også bli sagt noe om hvilket skjønn dommeren må utvise med hensyn til allmennprevensjonen når den konkrete ”passende” straff skal utmåles, og hva det må tas høyde for når de følgende domspremisser skal tolkes.

Hovedtyngden i del 3 vil imidlertid ligge på Høyesteretts vektlegging av allmennpreventive hensyn i lys av de utvalgte presumsjoner. Under hvert punkt vil det bli plukket ut noen avgjørelser som synes egnet til å belyse hvorvidt dommerne i straffutmålingsvurderingen vektet de allmennpreventive hensyn i tråd med presumsjonene. Avslutningsvis i del 3 vil det bli gitt en oppsummering av de undersøkelser som er foretatt.

2. Den strafferettslige allmennprevensjons begrunnelse og overordnede funksjoner – Historie, legitimitet og presumsjoner

2.1. *Hva menes med allmennprevensjon i strafferetten?*

2.1.1. Innledning

I det følgende gis en kort oversikt over allmennprevensjonens begrunnelse og overordnede funksjoner. Deretter sies det noe om veien videre i avhandlingens del 2..

2.1.2. Allmennprevensjons begrunnelse

Som begrepet ‘allmennprevensjon’ tilsier, er formålet å forhindre allmennheten fra noe. I strafferettslig sammenheng er det uønsket adferd som skal forhindres. Et middel som kan oppnå dette målet er en trussel om straff, både ved at trusselen eksisterer og at den håndheves. Hvorvidt adferden er straffverdig uttrykkes av lovgiver, og at den får konsekvenser sanksjoneres av domstolene. Slik virker trusselen preventivt både gjennom straffelovgivningen generelt og den enkelte straffedom spesielt.⁸

Formodningen om at straffetrusselen påvirker allmennhetens adferd, bygger på tanken om at straff er et påført onde som individet ikke ønsker. Når et individ blir straffedømt er derfor en del av hensikten å sende et signal til andre individer om at de vil bli straffet tilsvarende, dersom de i fremtiden utviser samme adferd. Straffen av den enkelte skal med andre ord påvirke og styre adferden til de øvrige individer i lovlydig retning.⁹

I moderne norsk strafferett er det mest naturlig å ta utgangspunkt i hvordan Johs. Andenæs definerte allmennprevensjonen. Etter hans lære innehar straffetrusselen tre allmennpreventive funksjoner, som på hver sin måte kan påvirke den menneskelige

⁸ NOU 1983: 57 s. 50.

⁹ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett*, 5. utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn, Oslo 2004 s. 84.

adferd. Straffetrusselen ”kan virke *avskrekkende*, den kan virke *moralstyrkende*, og den kan virke *vanedannende*”.¹⁰ Funksjonene vekselvis supplerer og komplementerer hverandre, slik at de sammen kan virke hensiktsmessig for å forebygge kriminalitet. At straffetrusselen innehar disse egenskapene har i dag bred oppslutning i juridisk teori¹¹, og er fastslått i forarbeidene til straffeloven av 2005¹² samt gjennom en lang utvikling i rettspraksis.

Begrepet ‘allmennprevensjon’ er videre en motsats til begrepet ‘individualprevensjon’. Førstnevnte handler om hvordan straffen av den enkelte virker overfor andre. Sistnevnte handler derimot om straffens virkninger overfor den straffede selv. Langt på vei skal de to formålene likevel fylle de samme funksjoner. Forskjellen ligger først og fremst i at funksjonene retter seg mot ulike subjekter.

I den engelskspråklige verden har de to formene for prevensjon derimot tradisjonelt ikke vært adskilt. Både allmennprevensjonen og individualprevensjonen omfattes av begrepet ”deterrence”.¹³ Innholdsmessig avviker også ”deterrence” fra allmennprevensjon, ved at førstnevnte utelukkende har konsentrert seg om avskrekkelse, hvor derimot sistnevnte også har de moralstyrkende og vanedannende funksjoner i fokus.¹⁴ En slik uensartet begrepsbruk mellom norsk rett og angloamerikansk rett vanskeliggjør derfor en harmonisering i allmennprevensjonens stilling de respektive land imellom, og følgelig vil angloamerikanske rettskilder ha en mer underordnet betydning for klarleggingen allmennprevensjonens rolle i norsk strafferett enn for eksempel kontinentaleuropeisk rett, som den nordiske strafferett springer ut av.¹⁵

¹⁰ Johs. Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, Oslo 1990 s. 26.

¹¹ Se eksempelvis Ståle Eskeland, *Strafferett*, 2. utgave, Oslo 2006 s. 47, Ragnar Hauge, *Straffens begrunnelse*, Oslo 1996 s. 18-19, og Knud Waaben, *Strafferettens almindelige del I – ansvarslæren*, 4. utgave, København 1997 s. 40-42.

¹² Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) avsnitt 6.3.3.

¹³ Johs. Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, Oslo 1990 s. 9.

¹⁴ Johs. Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, Oslo 1990 s. 9.

¹⁵ Ragnar Hauge, *Straffens begrunnelse*, Oslo 1996 s. 140- 142.

2.1.3. Allmennprevensjonens overordnede funksjoner

2.1.3.1. Avskrekkelse

Straffetrusselen skal for det første avskrekke borgerne fra straffbar adferd. Termen 'kost-nyttevurdering' benyttes ofte for å uttrykke hvilken forutsetning avskrekkelsesfunksjonen bygger på.¹⁶ Tanken er at de potensielle ulempene ved å utvise straffbar adferd er større enn fordelene. Derfor vil den rasjonelle og tilregnelige aktør velge lovlighet fremfor kriminalitet.¹⁷

Videre forutsettes det at dersom avskrekkelsen tenkes borte, vil den motsvarende uønskede adferd forekomme hyppigere og blant en større krets av personer enn det som er tilfelle så lenge avskrekkelsen eksisterer.¹⁸ Trusselen alene er imidlertid ikke tilstrekkelig til å oppnå en avskrekkende virkning. Allmennheten må også få kunnskap om at trusselen eksisterer, og at den håndheves.¹⁹ Med andre ord "at den er reell".²⁰ Settes ikke penn på papir og makt bak ord, blir avskrekkelsen illusorisk og adferdsmønsteret uforandret.

2.1.3.2. Moralstyrkelse

Straffetrusselen skal for det andre virke moralstyrkende. At en adferd er straffbelagt kan påvirke individene moralsk i samme retning.²¹ Som Hauge gjengir det: "At moralsk forkastelige handlinger straffes, vil styrke oppfatningen om at de er moralsk forkastelige."²² Det kan derfor over tid dannes helt nye holdninger til ulike former for straffbar adferd, eller de eksisterende holdninger kan styrkes, bevares eller vekkes.²³

¹⁶ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 79.

¹⁷ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett*, 5. Utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn, Oslo 2004 s. 83. Se også Johs Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, Oslo 1990 s. 25.

¹⁸ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 79. Se også NOU: 1983: 57 s. 50.

¹⁹ NOU 1983: 57 s. 50.

²⁰ Ragnar Hauge, *Straffens begrunnelser*, Oslo 1996 s. 301.

²¹ Johs. Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, Oslo 1990 s. 63.

²² Ragnar Hauge, *Straffens begrunnelser*, Oslo 1996 s. 296.

²³ NOU 2003: 15 punkt 4.2.3.2 avsnitt 7, se også Johs. Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, Oslo 1990 s. 108.

Som et eksempel i så måte kan trekkes frem de senere tiårs holdningsendringer til miljøet, som antakelig noe på vei er skapt gjennom strafferettslig regulering på området.

2.1.3.3. Vanedannelse

For det tredje kan straffetrusselen virke vanedannende. Uavhengig av om avskrekkelsen og moralen faktisk påvirkes, kan straffetrusselen på lengre sikt føre til en tilstand av ”vanemessig lovlighet”.²⁴ Adferdsmønsteret i befolkningen tilpasses automatisk over tid slik at individenes adferd går klar av det straffbare uten at de nødvendigvis reflekterer over hva som er straffbart eller hvorfor det er straffbart. Det skapes en kollektiv vane som i seg selv forebygger kriminalitet, og som derfor fungerer allmennpreventivt. Vanedannelse omtales gjerne som den optimale allmennpreventive virkning, da vanetilstanden medfører at individet hverken tenker over fordelene og ulempene ved en straffbar adferd eller hvorvidt han finner adferden umoralsk.²⁵

2.1.4. Veien videre

Hvordan, og hvor langt avskrekkelsen, moralstyrkelsen og vanedannelsen virker, beror imidlertid på en rekke ulike faktorer som styrer menneskelig adferd for utenom straffetrusselen. Både *evnen* til å påvirkes og *behovet* for påvirkning vil derfor variere i flere henseender.²⁶ Dette skal behandles under fremsettelsen av presumsjonene i 2.5. Først skal det imidlertid gis en oversikt over allmennprevensjonens historiske utvikling, legitimitet og forankring i dagens rettskilder.

²⁴ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett*, 5. utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn, Oslo 2004 s. 85.

²⁵ NOU 1983: 57 s. 51.

²⁶ Johs. Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, Oslo 1990 s. 54.

2.2. Allmennprevensjonens historie

2.2.1. Innledning

Ulike strafferettslige begrunnelser har vekselvis konkurrert og sameksistert i forskjellige tidsepoker, og herunder har tanken om allmennprevensjon undergått en lang og dynamisk evolusjon. Formålet med å her gi en kort oversikt over det historiske aspektet er å belyse denne dynamikk, samt å gi et innblikk i hvorfor prinsippet har måttet tåle å stå tilbake for andre formålsbetraktninger i flere sammenhenger.

2.2.2. Middelalder og enevoldstid

I den middelalderske rettsordenen var hevntanken den bærende strafferettslige formålsbetraktning, noe som innebar at de personer hvis en ugjerning hadde krenket kunne gjengjelde denne med samme mynt. At urett skulle møtes med urett bygget på oppfatningen om at ugjerninger skapte en tilstand av ubalanse. Rettferdigheten kunne derfor bare skje fyllest ved at balansen ble gjenopprettet. Middelet for å oppnå slik balanse, og således rettferdighet, var at den krenkede utøvet selvtekt.²⁷

Den middelalderske selvtektordning ble imidlertid gradvis avløst inn i enevoldstiden. Rettshåndhevelsen gikk etter hvert over fra å være et personlig anliggende til å bli et statlig styringsmiddel, hørende under Kongen. I tråd med denne utvikling fikk også tanken om allmennprevensjon en mer fremtredende rolle som strafferettslig formål, men på en annen måte enn i moderne tid. Det var ikke straffetrusselen i seg selv som i enevoldstiden skulle virke allmennpreventivt, men fullbyrdelsen. Ved bruk av fryktinngytende metoder for kroppsstraff og henrettelse, skulle straffegjennomføringen avskrekke tilskuerne fra å begå lignende forbrytelser.²⁸

²⁷ Ståle Eskeland, *Strafferett 2*. Utgave, 2006 s. 47.

²⁸ Jørn RT Jacobsen, "Diskusjonen om allmennprevensjonen sin faktiske virkning", *Tidsskrift for strafferett*, 2004 s. 394-438 (s. 401-402).

2.2.3. Opplysningstid

Inn i opplysningstiden ble det tatt et oppgjør med det som etter hvert ble betraktet som så vel primitiv som inhuman straffeforfølgning.²⁹ Under innflytelse av de mange opplysningsfilosofene vokste det omsider frem både moderne konstitusjoner og tanker om menneskerettigheter. Slike ideer skulle komme til å sette sitt preg på utviklingen av den fremtidige strafferett. Det begynte derfor også å danne seg et mer sammensatt bilde av formålene med å bruke straff, og herunder ble det sentralt at straffen både måtte være nyttig og legitim. Særlig innflytelsesrike var Jeremy Benthams utilitaristiske nytteprinsipp på den ene siden, og Cesare Beccarias proporsjonalitetsprinsipp på den andre. Kort fortalt skulle straffen nå utgjøre en nyttefunksjon for samfunnet samtidig som det skulle være forholdsmessighet mellom forbrytelsen og straffen. Hvis så ikke var tilfelle ble straffen betraktet som så vel ufornuftig som uetisk.³⁰

Denne utvikling gjenspeilet både gradvise holdningsendringer til straffen og et økt behov for sikkerhet og effektiv styring av de rettsstater som vokste frem. Industrialiseringen og urbaniseringen av samfunnet nødvendiggjorde også bruken av straff på helt andre måter enn tidligere.³¹ Flere begrunnet derfor straffen langt på vei med at den representerte et praktisk instrument uten realistiske alternativer.³²

²⁹ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett*, 5. Utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn, Oslo 2004 s. 374.

³⁰ Jørn RT Jacobsen, "Allmennprevensjon og straff", *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 2004 s.311- 320(s. 316).

³¹ Johs. Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, Oslo 1990 s. 71.

³² Jørn RT Jacobsen, "Diskusjonen om allmennprevensjonen sin faktiske virkning", *Tidsskrift for strafferett*, 2004 s. 394-438 (395).

2.2.4. Individualprevensjonens fremvekst

På slutten av 1800-tallet blomstret det opp teorier om individualprevensjon. Disse teoriene fokuserte på hvilke virkninger straffen har overfor den straffede selv.³³ Periodevis kom individualprevensjonen til å overskygge allmennprevensjonen som begrunnelse for straff, ikke bare nasjonalt men også i vestlig strafferett for øvrig.³⁴ Det var stor tro på at behandling av individet som valg av reaksjon var vel så kriminalitetsforebyggende som bruken av straff.³⁵

Individualprevensjonen nådde sitt høydepunkt under behandlingsoptimismen i 1950-årene, men brøt etter hvert sammen fra 1960-tallet og utover.³⁶ Som følge av senere forskning ble troen på at valg av reaksjon var avgjørende for den straffedømtes tilbakefallsprosent, i stor grad tilbakevist. Eksempelvis ble det på femti- seksti- og syttitallet registrert et svært økende antall ungdommer med kriminell bakgrunn sammenlignet med tidligere.³⁷ Allmennprevensjonen fikk derfor en ny oppsving i kampen for å bøte på den moderne kriminalitetsbølge, da samfunnet innså behovet for på nytt å måtte gjøre straffen til straff.³⁸

I dagens strafferett bruker en derfor oftere argumentet om individualprevensjon for få den straffedømte uskadeliggjort, selv om prinsippet fortsatt har sin selvstendige anerkjente funksjon.³⁹ Særlig da som en formildende omstendighet ved straffutmålingen.⁴⁰ Derfor kan individualprevensjonen også påvirke allmennprevensjonens vekt indirekte i straffeutmålingsvurderingen.

³³ Johs. Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, Oslo 1990 s. 26.

³⁴ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett*, 5. utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn, Oslo 2004 s. 91.

³⁵ Johs. Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, Oslo 1990 s. 6-7.

³⁶ Asbjørn Strandbakken og Magnus Matningsdal, "Straffenivå og straffeteorier I norsk strafferett 2001", *Jussens Venner*, 2004 s. 1-17 (s. 2). Se også Johs Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, Oslo 1990 s. 6.

³⁷ Ragnar Hauge, *Straffens begrunnelser*, Oslo 1996 s. 293.

³⁸ Ragnar Hauge, *Straffens begrunnelser*, Oslo 1996 s. 294.

³⁹ Ståle Eskeland, *Strafferett*, Oslo 2006 s. 50.

⁴⁰ Ståle Eskeland, *Strafferett*, Oslo 2006 s. 42.

2.2.5. Dagens situasjon

Til tross for blant annet de ovennevnte historiske svingninger, og som følge av at den moderne strafferett nødvendigvis må bestå av flere formålsbetraktninger i sameksistens og samvirke, har allmennprevensjonen forblitt et sterkt rotfestet, integrert og fremtredende prinsipp om hvorfor staten bruker straff mot individene.

Ikke bare nasjonalt, men også internasjonalt kan en se klare tendenser til at den allmennpreventive tanke er på stadig fremmarsj. Opprettelsen av The International Criminal Court (ICC) i 2002, hvis mandat blant annet er å utstede arrestordre og dømme individer som har begått krigsforbrytelser, folkemord og forbrytelser mot menneskeheten, er ett eksempel.⁴¹ Straffetrusselen skal virke som et pressmiddel fra verdenssamfunnet overfor de som undertrykker sin egen eller andres befolkning, samtidig som den skal motivere til fredelige løsninger og således være et alternativ til militær intervensjon. Forebygging av skatteunndragelse og skatteomgåelse på tvers av landegrensene gjennom Norges om lag 80 skatteavtaler med andre land er et annet eksempel.⁴²

⁴¹ Rome Statute of the International Criminal Court, vedtatt 17. juli 1998 art. 5.

⁴² Frederik Zimmer, *Skatterett*, 6. utgave, 2009 s. 44.

2.3. Allmennprevensjonens legitimitet

2.3.1. Innledning

Mye tilsier at allmennprevensjon er et hensiktsmessig strafferettslig formål, enda om en for å begrunne disse hensiktsmessigheter til en viss grad blir henvist til kvalifiserte antakelser og rene fornufts betraktninger.⁴³ Omfanget av de allmennpreventive virkninger er vanskelige å kartlegge, men at hensiktsmessigheter i det hele tatt foreligger er det i dag bred oppslutning om. Justis- og politidepartementet viser til at hensiktsmessighetene er akseptert på ”common sense-grunnlag”.⁴⁴ Med andre ord forutsettes det at dersom en fjerner de eksisterende straffetrusler, vil antallet av de tidligere kriminaliserte gjerninger øke, selv om det knytter seg betydelig usikkerhet til hvor stor denne økningen blir på de forskjellige strafferettslige områder og i de ulike typetilfeller.⁴⁵

Imidlertid innebærer hensiktsmessighet med et rettslig prinsipp ikke nødvendigvis at det har tilstrekkelig legitimitet, noe som oppgjennom historien har medført innvendinger mot bruken av allmennprevensjon som begrunnelse for straff i det enkelte tilfellet. Særlig på strafferettens område må det utvises varsomhet med å anerkjenne ethvert hensiktsmessig grunnlag som ansvarsutløsende, da straff som middel overfor et individ er av svært inngripende og alvorlig karakter. At så er tilfelle ligger i selve definisjonen av straff: ”*Straff er et onde som staten tilføyer en lovovertræder på grunn av lovovertrædelsen, i den hensikt at han skal føle det som et onde*”.⁴⁶ Ikke bare soningen av straffen er byrdefull, også det personlige tapet kan virke tyngende. Det samme gjelder de potensielle ringvirkninger straffen har overfor den straffedømtes nærmeste i form av sosialt og økonomisk nederlag.⁴⁷ Tungtveiende grunner tilsier derfor at en må stille strenge krav til begrunnelsen, eller mer presist til den moralske og faktiske berettigelse, til å ta i bruk dette middelet. Er denne

⁴³ NOU 1983: 57 s. 51.

⁴⁴ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 79.

⁴⁵ Jørn RT Jacobsen, “Allmennprevensjon og straff”, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 2004 s. 311-320 (s. 315).

⁴⁶ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett*, 5. utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn, Oslo 2004 s. 10, se også Høyesteretts tilslutning til definisjonen i Rt. 1977 s. 1207 (s. 1209), videreført i Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 20.

⁴⁷ Jørn RT Jacobsen, “Diskusjonen om allmennprevensjonen sin faktiske virkning”, *Tidsskrift for strafferett*, 2004 s. 394-438 (s. 394).

berettigelse ikke til stede kan resultatet bli at straffetrusselen virker provoserende i stedet for preventivt, og således mot sin hensikt.⁴⁸

Formålet med å gi en oversikt over hovedtrekkene i legitimitetsspørsmålet er derfor å vise hva Høyesterett aksepterer og forutsetter når de tillegger allmennpreventive hensyn vekt i straffeutmålingsvurderingen. Legitimitetsspørsmålet har videre vært todelt mellom allmennprevensjonens moralske og faktiske aspekt.

2.3.2. Allmennprevensjonens moralske legitimitet

Det er en iboende alminnelig rettsfølelse hos mennesket at ingen skal måtte stå til ansvar for andres gjerninger. At en bruker argumentet om allmennprevensjon som en direkte begrunnelse for straff eller straffeskjerpelse i det enkelte tilfellet, kan derfor synes moralsk betenkelig.⁴⁹ Når så gjøres kan det oppfattes som om den dømte må påta seg et større ansvar enn det som utløses av hans egne gjerninger isolert. Et ansvar for at ikke bare han selv, men også for at de øvrige individer i samfunnet er tenkelige til å utvise en tilsvarende adferd.⁵⁰ Med andre ord at gjerningsmannen straffes for andres fremtidige antaserte handlinger og unnlater.

Det kan derfor settes spørsmålsteget ved om de antatte allmennpreventive virkninger bare kan forsvares som en hensiktsmessig bivirkning av straffen, og at argumentet eksisterer om side med, men likevel uavhengig av, selve begrunnelsen for straff. Med andre ord at allmennprevensjonen ikke er en selvstendig og tilstrekkelig begrunnelse som utløser ansvar.

Den britiske filosofen John Stuart Mill gikk på midten av 1800-tallet så langt som å hevde at "the only purpose for which power can be righthfully exercised over any member of a civilized community, against his will, is to prevent harm to others".⁵¹

⁴⁸ Johs. Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, Oslo 1990 s. 11.

⁴⁹ Torstein Eckhoff, "Rett og rettferdighet", *Tidsskrift for rettsvitenskap*, 1989 s. 1- (s. 9).

⁵⁰ Johs. Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, Oslo 1990 s. 92.

⁵¹ John Stuart Mill, *On liberty*, 1859. Sitatet er hentet fra 1909 Harvard Classics utgaven s. 9.

Dette resonnement, tolket strengt, legitimerer bruken av straff utelukkende for å beskytte andre individer, ikke for å avskrekke eller oppdra dem. Det vil imidlertid kunne argumenteres for at forebygging av straffbar adferd er en forlengelse av denne beskyttelsen, og at virkningene derfor er to sider av samme sak, på samme måte som Mill selv sier at ytringsfriheten er en forlengelse av, og således uatskillelig fra, tankefriheten. Påstanden åpner i så fall for at allmennprevensjon har moralsk legitimitet.

En slik forståelse er mer i tråd med synet til den italienske Cesare Beccaria, som føyer til at formålet med straffen ikke bare er å virke uskadeliggjørende, den skal også ”afholde andre fra at forvolde tilsvarende skader”.⁵²

Det kan videre innvendes at dersom et rettslig prinsipp har tilstrekkelig med hensiktsmessige kvaliteter som samfunnet i praksis har behov for, kan disse samlet sett være tungtveiende nok til å gi prinsippet den nødvendige legitimitet. Det er ikke gitt at en moralsk verdi veier tyngre enn en faktisk verdi. Problemet ligger heller i at det synes kunstig å sammenligne dem, om det i det hele tatt lar seg gjøre. Diskusjonen om moralsk legitimitet blir derfor fort et puslespill som skal legges på tvers av ulike fagfelt med til dels inkompatible størrelser. Som Strandbakken og Matningsdal poengterer er de ”innforstått med dette moralske dilemmaet, men etter vårt skjønn kan det likevel forsvares å straffe under henvisning til allmennprevensjonen. Straffen rammer ikke vilkårlig. Når gjerningspersonen har overtrådt et straffebud, må han finne seg i at straffen til dels blir bestemt ut fra å avskrekke andre.”⁵³ Jacobsen betegner det samme problemet som ”ein gordisk knute i den vitenskapelege diskursen gjennom fleire hundre år”.⁵⁴ Også Bratholm setter spørsmålsteget ved ”den etiske berettigelse av å bruke medmennesker som middel på denne måten”.⁵⁵

⁵² Cesare Beccaria-Bonesana, *Om forbrydelse og straff & Voltaires kommentar*, Oversatt med innledning og noter av Sven Helles, København 1998 s. 73.

⁵³ Asbjørn Strandbakken og Magnus Matningsdal, ”Straffenivå og straffeteorier i norsk strafferett anno 2001”, *Jussens venner*, s. 1-17 (s. 11).

⁵⁴ Jørn RT Jacobsen, ”Diskusjonen om allmennprevensjonen sin faktiske virkning”, *Tidsskrift for strafferett*, 2004 s. 394-438 (s. 395).

⁵⁵ Bratholm, ”Alternativer til fengsel – finnes det?”, *Lov og Rett*, 1979 s. 498-504, (s. 503).

Andenæs viet allmennprevensjonen mye oppmerksomhet i sitt juridiske forfatterskap.⁵⁶ Han argumenterte blant annet slik for å forklare den moralske legitimitet: ”Loven retter seg mot alle. Dersom det er moralsk forsvarlig å true med straff for å påvirke menneskelig adferd, kan det ikke være urettferdig eller moralsk uforsvarlig å anvende loven i det individuelle tilfelle”.⁵⁷ Han søker således å påvise legitimitetens gyldighet via et logisk deduktivt resonnement, slik at håndhevelsen av argumentet spesielt blir en naturlig konsekvens av trusselen om det samme argumentet generelt. Han bygger i så måte på en form for indre sammenheng ”mellom straffeloven og den enkelte straffanvendelse”.⁵⁸

En annen, og kanskje litt mer illustrerende, måte å begrunne den moralske legitimiteten på er å sammenligne allmennprevensjonen med gjengjeldelsen. Hva er det som gjør det første argumentet til et etisk riktig formål i motsetning til det andre? Også dette hadde Andenæs et svar på. I et tilsvarende til Alf Ross sin kritikk av samtidens diskusjon rundt straffens berettigelse, sier han følgende: ”Et formål angir noe som ligger utenfor handlingen selv, men er tilstrebt fremkalt av denne, og derfor tidsmessig ligger ute i fremtiden [...] Å anføre rettferdig gjengjeldelse av en pådratt skyld som straffens formål, savner derfor mening – og ikke bare sannhet”.⁵⁹ Med andre ord hevder han at siden et formål alltid retter seg mot fremtiden, kan hevn ikke være et formål da hevnen søker å gjenopprette fortiden på en måte som ikke lar seg gjenopprette. Som Francis Bacon sa det: ”Revenge is a kind of wild justice; which the more man’s nature runs to, the more ought law to weed it out.”⁶⁰

Som Jacobsen påpeker var Andenæs imidlertid ikke noen ”allmennprevensjonsdogmatiker”.⁶¹ Med dette mener han at Andenæs syntes

⁵⁶ Johs. Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, (Oslo 1990) s. 6.

⁵⁷ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett*, 5. utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn, Oslo 2004 s. 84.

⁵⁸ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett*, 5. utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn, Oslo 2004 s. 84.

⁵⁹ Johs. Andenæs, ””Straffens formål” – et tilsvarende til professor *Alf Ross*”, *Tidsskrift for rettsvitenskap*, 1971 s. 151-155 (s. 153).

⁶⁰ Francis Bacon, *Essays, or Counsels Civil and Moral*, 1625, Kapittel IV (Of Revenge) s. 1.

⁶¹ Jørn RT Jacobsen, ”Allmennprevensjon og straff”, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 2004 s. 311-320 (s. 312).

overbevist om at allmennprevensjonen har moralsk legitimitet, og at han derfor var mer opptatt av å studere den faktiske virkning enn å dvele ved det normative aspektet.

2.3.3. Allmennprevensjonens faktiske legitimitet

Den nevnte faktiske virkning er følgelig et annet stridstema som i moderne tid har vært en del av legitimitetsdiskusjonen. Innvendingene som her er blitt fremsatt retter seg mot hvorvidt, og i tilfelle hvor langt, allmennprevensjonen beviselig medfører de antatte ønskelige konsekvenser, og at det er dette som er avgjørende for om argumentet er berettiget til å begrunne bruken av straff.⁶² Lundstedt avviste eksempelvis at trusselen har noen faktisk avskrekkende virkning i moderne og velutviklede samfunn fordi menneskene her allerede har en høy moralsk refleksjon, og at straffens formål derfor ikke er å danne ny moral, men kun å gjenspeile og således styrke den allerede eksisterende moral, og slik skape pliktfølelse for folk til å opptre lovlydig.⁶³

Å kreve fullgode bevis for den faktiske virkning lar seg ikke gjøre, og som det påpekes i forarbeidene til straffeloven av 2005 har man om dette ”begrenset *eksakt* kunnskap”.⁶⁴ Gjennom empiriske observasjoner, særlig av nykriminalisering og avkriminalisering, kan en likevel danne seg et inntrykk av virkningens eksistens og omfang.

Hvor mye det er selve straffetrusselen som har påvirket disse resultater er imidlertid svært vanskelig å slå fast, da det må tas høyde for at resultatene kan påvirkes av andre samfunnsendringer.⁶⁵ Videre vil også undersøkelsenes omfang, varighet og presisjon ha betydelig innflytelse på utfallet, noe som derfor har medført innvendinger mot så vel analysenes formål som metodiske fremgangsmåter. Uansett vil et så sammensatt system som den moderne strafferett ikke realistisk kunne overlates fullt ut til

⁶² Ståle Eskeland, *Strafferett*, Oslo 2006 s. 50.

⁶³ Ragnar Hauge, *Straffens begrunnelse*, Oslo 1996 s. 297.

⁶⁴ Ot.prp. nr.90 (2003-2004) s. 79, se også Knud Waaben, *Strafferettens Almindelige del I Ansvarslæren*, 4. utgave, København 1997 s. 42.

⁶⁵ Johs. Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, Oslo 1990 s. 12.

empiriske observasjoner. Den forblir avhengig av vesentlige teoretiske resonnementer.

Andenæs fikk imidlertid en spesiell anledning til å analysere allmennprevensjonens faktiske virkning fordi han kunne ta utgangspunkt i materiale fra krigsårene i Europa på begynnelsen av 1940-tallet. Fraværet av strafferettslig håndhevelse økte betraktelig i flere land som følge av at det nasjonale politi og rettsvesen ble satt ut av spill. Utfallet av denne situasjon kunne Andenæs derfor sammenligne med tiden før og etter. Kort oppsummert viste analysene jevnt over at økningen i kriminalitet var betydelig for de gjerninger der den moralske terskel ikke er til hinder for lovbrudd, og motsetningsvis ingen tilsvarende tendens der den moralske terskel er høy for å forgripe seg.⁶⁶

Resultatene tilsier i så måte en presumsjon for at straffetrusselens faktiske allmennpreventive virkning er størst hva gjelder moralsk nøytral adferd, om enn bare noe på vei. Som Andenæs selv konkluderer kan man bare ”til en viss grad telle de forbrytelser som blir begått, men ikke de som *ville ha blitt begått* om straffeloven ikke hadde virket”.⁶⁷ Hvor stor den faktiske virkning er, vil derfor aldri la seg måle eksakt.

Likevel har undersøkelser også skapt et mer nyansert bilde. Eksempelvis en mer kritisk holdning enn tidligere til *når* en kriminalisering eller en strengere straff vil medføre høyere grad av forebygging, og *når* det for eksempel er oppdagelsesrisikoen for adferden som må høynes.⁶⁸ Imidlertid har nok sistnevnte faktor jevnt over en sterkere påvist faktisk betydning for kriminalitetsstatistikken enn de førstnevnte.⁶⁹ Et eksempel i så måte er dagens situasjon hva gjelder ulovlig fildeling på internett. Oppdagelsesrisikoen er tilnærmet ikkeeksisterende da det er en allment kjent sak at politiet bare prioriterer å forfølge brudd på åndsverksloven helt unntaksvis. Resultatet

⁶⁶ Johs. Andenæs, *Almindelig strafferett*, 5. utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn, Oslo 2004 s. 86-87 (petit-avsnittet).

⁶⁷ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett*, 5. utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn, Oslo 2004 s. 85.

⁶⁸ Se bla. flere publiserte undersøkelser gjengitt av Ragnar Hauge, *Straffens begrunnelser*, Oslo 1996 s. 304-307.

⁶⁹ Ragnar Hauge, *Straffens begrunnelser*, Oslo 1996 s. 308. Se også Johs Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, Oslo 1990 s. 16.

er at allmennheten, særlig de yngre generasjoner, ikke avskrekkes og formodentlig heller ikke ser på ulovlig fildeling som umoralsk.

I den daglige strafferettspleie og praktiske rettsanvendelse er spørsmålet om legitimitet likevel av mer perifer betydning, og som nevnt innledningsvis vil det her føre for langt å gå mer i dybden på denne fundamentale problematikken. Det synes derfor tilstrekkelig å ha påpekt noen av de spørsmål som har blitt reist, og som antakelig aldri vil bli lagt helt døde. Avslutningsvis om legitimiteten kan det derfor være passende å sitere Nils Jareborg: ”Har man ett straffsystem av den typ som funnits i Europa i knappt tvåhundra år – så länge legalitetsprincipen har respekterats – är det omöjligt att ”avskaffa” allmänpreventionen som bärande idé. Allmänpreventionen är begreppslikt inbyggd i systemet, eftersom dettas grund är det villkorade hotet om straff. Allmänpreventionen är oulösligt förbunden med allvarligt menad kriminalisering”.⁷⁰

⁷⁰ Nils Jareborg, *Straffrättsideologiska fragment*, Uppsala 1992 s. 137-138.

2.4. *Allmennprevensjonens forankring i rettskildene*

Hva som i dag er straffens formål fremkommer ikke av straffeloven selv. Heller ikke i forarbeidene til någjeldende straffelov eller tidligere kriminallov⁷¹ gir svar i så måte. At det er prevensjon, og ikke gjengjeldelse, som har begrunnet straffen siden den någjeldende lov ble vedtatt i 1902 og frem til i dag er likevel ikke tvilsomt.⁷² Langvarig rettspraksis og bred enighet i juridisk teori uttrykker dette, og i dag stadfester også forarbeidene til straffeloven av 2005 at hevn ikke kan være straffens formål, samtidig som hensynet til prevensjon fremheves og utførlig behandles.⁷³ At allmennprevensjonen derfor kan, og i en viss utstrekning skal, være relevant for straffeutmålingsvurderingen, med andre ord for vurderingen av straffens art og omfang, synes derfor akseptert som et grunnleggende strafferettslig prinsipp.

Hvor stor vekt formålet kan, og eventuelt skal, tillegges er imidlertid et langt vanskeligere spørsmål. En kan ikke sondre mellom allmennprevensjonens vekt i de ulike tilfeller ved å lese loven. Derimot gir forarbeidene til straffeloven av 2005 noe veiledning for hvordan dommeren skal tenke når han vurderer allmennprevensjonen. Ved å se hen til hva Justis- og politidepartementet har uttalt fremkommer det overordnede målet for hvordan straffen skal virke: ”Prevensjonsformålet er dobbelt: å forebygge uønsket atferd og å forebygge sosial uro i kjølvannet av uønsket atferd som likevel måtte skje”.⁷⁴

Sitatet påpeker at formålet i dag dekker mer enn kun de overordnede funksjoner som er gjennomgått ovenfor om avskrekkelse, moralstyrkelse og vanedannelse. Formålet skal også sikre den sosiale ro blant samfunnets øvrige borgere. Den ønskede virkning er derfor ikke utelukkende å få befolkningsmajoriteten til å avstå fra tilsvarende kriminell adferd, men også å forhindre at de gjør opprør mot et rettssystem de vil miste tillitt til hvis straffbar adferd går ustraffet, eller for mildt straffet hen.

⁷¹ Kriminalloven, 20. august 1842.

⁷² Torgeir Myhrer, “Ny straffelov”, *Jussens Venner*, 2008 s. 95-136 (s. 101). Se også Ståle Eskeland, *Strafferett*, Oslo 2006 s. 47.

⁷³ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 77-78.

⁷⁴ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 78.

At et sådant dobbeltformål påpekes i forarbeidene gir også en viss formell forankring av formålet generelle sentrale betydning, om enn ikke direkte veiledning for hvordan formålet skal vektlegges i den konkrete sak. Derimot gir uttalelsen veiledning for *hvorfor* allmennprevensjonen kan tillegges vekt.

Selv om både forarbeidene og langvarig utvikling i rettspraksis nå har utkrystallisert en del veiledning av mer generell karakter, vil det aldri være helt klart hvordan allmennprevensjonen skal vektlegges i den individuelle straffutmålingsvurdering. Grunnen til det er naturlig nok at ingen saker er identiske og at samfunnet er i kontinuerlig utvikling.

2.5. De utvalgte presumsjoner for hvordan allmennprevensjonens funksjoner påvirkes

2.5.1. Innledning

I dette kapitlet skal det fremsettes noen presumsjoner for hvordan allmennprevensjonens funksjoner påvirkes og som derfor tilsier hvordan de skal vektlegges i en straffutmålingsvurdering. Hvorvidt disse presumsjonene gjenspeiles i Høyesteretts praksis behandles i kapittel 3.

2.5.2. Om den straffbare adferd er umoralsk

De ulike allmennpreventive funksjoner vil variere med hvorvidt den angjeldende straffbare adferd er moralsk motivert eller moralsk nøytral. Nygaard kaller dette skillet mellom moralstøtende og moralnøytrale straffebed.⁷⁵ Mellom de to kategorier er det imidlertid ikke en skarp grense, slik at det kan være mer naturlig å tale om grader i så måte. Som eksempler på straffbar adferd som typisk faller inn under kategorien moralstøtende kan likevel nevnes så som drap, sedelighetskrenkelser eller terrorvirksomhet. Eksempler på straffbar adferd av moralnøytral karakter kan være

⁷⁵ Nils Nygaard, "Grenser mellom rett og urett ved moralstøtende og moralnøytrale straffebed", *Lov og frihet: festskrift til Johs Andenæs*, 1982 s. 233-242 (s. 234).

de typiske ordenslovbrudd, så som brudd på trafikkreglene, skattereglene eller konkurransereglene.⁷⁶

Er adferden umoralsk, er det først og fremst denne egenskapen som gjør adferden straffverdig. Betraktes adferden som moralsk nøytral vil adferdens straffverdighet skyldes at den er samfunnsskadelig av andre grunner.⁷⁷ Adferd som er umoralsk i seg selv, og ikke fordi den er straffbar, medfører at moralen vil være den primære forebygger av adferdens forekomst. Dette tilsier at straffetrusselen får underordnet betydning. Som Andenæs uttrykker det: ”Om straffetrusselen tenkes borte, ville individenes innebygde moralfølelse og frykten for omgivelsenes dom likevel stå igjen som mektige kriminalitetshindrende faktorer, i alle fall på kort sikt.”⁷⁸ Det vil imidlertid alltid eksistere en mindre krets av personer hvor moralen i seg selv ikke er et tilstrekkelig hinder i så måte. For disse individer kan trusselen om straff være det som må til for å forhindre at de forgriper seg.⁷⁹

Er adferden derimot moralsk nøytral, står straffetrusselen alene.⁸⁰ Fraværet av et moralsk hinder nødvendiggjør en trussel om straff for å bøte på at en langt større krets av personer er tilbøyelige til å utvise adferden dersom den avkriminaliseres. På den måten synes behovet for allmennprevensjon å være større for straffbar adferd av moralsk nøytral karakter. Selv om straffetruusler i prinsippet retter seg mot alle individene i samfunnet, vil de i realiteten rette seg mot de individer som er tilbøyelige til å utvise den aktuelle straffbare adferd om trusselen tenkes borte. Er denne krets av individer liten, synes også behovet for allmennprevensjon lite.

På den annen side vil umoralsk adferd vekke større avsky hos befolkningen enn adferd som er moralsk nøytral. Videre vil alvorligheten og omfanget av adferdens

⁷⁶ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett*, 5. utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn, Oslo 2004 s. 88.

⁷⁷ Johs. Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, Oslo 1990 s. 52.

⁷⁸ Johs. Andenæs, ”Straff og almenprevensjon”, *Tidsskrift for rettsvitenskap*, 1966 s. 1 (s. 11).

⁷⁹ Johs. Andenæs, ”Almenprevensjonen – illusjon eller realitet?”, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 1950 s. 103-130 (s. 120).

⁸⁰ Johs. Andenæs, ”Straff og almenprevensjon”, *Tidsskrift for rettsvitenskap*, 1966 s. 1 (s. 11).

konsekvenser kunne tilsi at det er resultatet av adferden, og ikke den potensielle forbryterkretsens størrelse, som er avgjørende for at de forhindres. Derfor vil behovet for prevensjon rettet mot det mindretall som er tilbøyelige til umoralsk adferd forsterkes, både av hensynet til å bevare den sosiale ro hos majoriteten og fordi de rettsgoder som krenkes av en umoralsk adferd gjennomgående har en høy eller uerstattelig verdi. Sagt med andre ord kan det argumenteres for at drap begått av få er vel så samfunnsskadelig som trafikkforseelser begått av mange, noe som også gjør et isolert drap mer straffverdig enn en isolert trafikkforseelse. Behovet for allmennprevensjon blir derfor ikke nødvendigvis større i det ene henseende enn det andre, men begrunnelsen av behovet blir forskjellig.

Det er denne avvikelsen i begrunnelser som tilsier at allmennprevensjonen skal fylle avvikende funksjoner avhengig av om den straffbare adferd er umoralsk eller straffverdig av andre grunner. Individuer som ikke styres av moral, er ikke mottakelige for allmennprevensjonens moralstyrkende funksjon. De kan imidlertid like fullt være mottakelige for avskrekkelse. Er det på den annen side tale om individer som styres av moral, men hvor moralen representerer et avvikende verdisyn fra befolkningsmajoriteten, og således det verdisyn som straffeloven bygger på, kan situasjonen være motsatt.

En ser derfor at behovet for avskrekkelse, moralstyrkelse og bevaring av den sosiale ro melder seg ulikt avhengig av hvorvidt den straffbare adferd er umoralsk eller moralsk nøytral. Er behovet for bare en av funksjonene tilstede, tilsier det videre at allmennprevensjonen skal tillegges mindre vekt enn dersom behovet for samtlige funksjoner foreligger. Det kan derfor presumeres at allmennprevensjonens vekt i Høyesteretts straffeutmålingsvurdering påvirkes av hvorvidt den straffbare adferd er umoralsk.

2.5.3. Om oppdagelsesrisikoen for den straffbare adferd er lav

For å unngå at straffetrusselens virkninger blir illusoriske må det tas i betraktning hvilken risiko det er for at den straffbare adferd blir oppdaget.⁸¹ At så er tilfelle er forutsatt i Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) på s. 79.

En lav oppdagelsesrisiko medfører at få individer stilles til ansvar for sine gjerninger. Derfor vil en lav oppdagelsesrisiko for det første svekke den forutsetning som kostnyttevurderingen bygger på, siden forholdet mellom de potensielle fordeler og ulemper påvirkes i favør fordelene. Med andre ord vil straffetrusselens avskrekkende virkning minke dersom risikoen for å bli straffet er lav. Behovet for å sende et avskrekkende signal til allmennheten i de få tilfellene som blir oppdaget vil dermed kunne gjøre seg gjeldende med ytterligere styrke. Straffen skjerpes ikke da bare for å forhindre at andre skal begå tilsvarende gjerninger, men også fordi det er få andre som faktisk blir straffet for tilsvarende gjerninger.

For det andre vil moralen kunne påvirkes i gal retning eller svekkes dersom den straffbare adferd ikke får konsekvenser. Allmennheten vil kunne få en forestilling om at den straffbare adferd som ikke får konsekvenser er mindre straffverdig enn straffbar adferd som får konsekvenser. Over tid vil dette kunne skape en holdning som gjenspeiler at straffbar adferd er akseptert så lenge den ikke oppdages. Behovet for å gi et sterkt uttrykk for hva som er umoralsk eller uakseptabel opptreden kan derfor gjøre seg gjeldende i det fåtall av tilfeller som kommer til pådømmelse. Domstolen kan på den måten sette et eksempel for hva som ikke er aksepterte holdninger å leve ut i det norske samfunnet.

Det kan derfor presumeres at oppdagelsesrisikoen påvirker allmennprevensjonens vekt i Høyesteretts straffutmålingsvurdering.

⁸¹ Johs. Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, Oslo 1990 s. 57.

2.5.4. Tidsforløpet mellom det straffbare forhold og dom

Går det lang tid mellom da det straffbare forhold fant sted og ileggelse av straffen, vil den avskrekkende virkning svekkes fordi allmennheten kan få en forestilling om at det vil gå like lang tid før de selv blir straffet om de skulle opptre tilsvarende. Videre er allmennheten mest påvirkelig i avskrekkelsesøyemed kort tid etter at den har fått kjennskap til det straffbare forhold. Selv om et straffbart forhold begått i går ikke er mer straffverdig enn et straffbart forhold begått for lenge siden, kan nytteverdien av å straffe likevel være større i førstnevnte tilfellet. Tidsforløpet vil også medføre at hensynet til domfelte kommer mer i forgrunnen, noe som igjen kan tilsi at hensynet til allmennprevensjonen må vike. Sistnevnte argument påvirker imidlertid ikke den allmennpreventive virkning i seg selv, men vil kunne ha indirekte betydning for allmennprevensjonens vekt. Det kan derfor presumeres at tidsforløpet påvirker allmennprevensjonens vekt i Høyesteretts straffutmålingsvurdering.

2.5.5. Hvilke hensyn som gjør seg særskilt gjeldende på ulike strafferettslige områder og i ulike typetilfeller

At straffen skal virke allmennpreventivt forutsetter for det første rasjonalitet og tilregnelighet. Dette innebærer at de individer som mangler evnen til rasjonell overveielse vil falle utenfor trusselens virkefelt. De har med andre ord ikke *evnen* til å la seg avskrekke eller oppdra. Tilsvarende vil i noen grad gjelde overfor adferd utløst av impuls eller i en tilstand av affekt.⁸²

Videre vil *behovet* for allmennprevensjon avhenge av hvilket strafferettslig område en befinner seg på og forholdene i den konkrete sak. Som Andenæs uttrykker det, kan en ”ikke drøfte allmennprevensjonen under ett for alle typer lovbrudd”.⁸³ Ulike hensyn gjør seg gjeldende for eksempelvis økonomisk kriminalitet, sedelighet, narkotika, vold og ordensregler. Det vil også variere hvor sterke individualpreventive hensyn som melder seg fra den ene sak til den andre. Hvilken skyld som er utvist, det straffbare forholds karakter og alvor, personlige egenskaper hos gjerningsmannen

⁸² NOU 1983: 57 s. 50.

⁸³ Johs. Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, Oslo 1990 s. 8.

samt livssituasjonen for øvrig kan eksempelvis tilsi at allmennprevensjonen må vike. Fremstår det straffbare forhold som veldig særegent kan også dette trekke i retning av at behovet for allmennprevensjon er mindre enn i andre tilfeller.

Det kan derfor presumeres at allmennprevensjonens vekt påvirkes av hvilke særskilte hensyn som gjør seg gjeldene på ulike strafferettslige områder og for ulike typetilfeller.

3. Gjenspeiles presumsjonene i Høyesteretts bruk og vekting av allmennprevensjonen i straffeutmålingsvurderingen?

3.1. Straffeutmålingsspørsmålet

3.1.1. Den 'passende' straff

Den politiske debatt om allmennprevensjon i straffeutmålingen aktiveres med jevne mellomrom i det norske samfunnet, særlig når det kommer til allmennhetens kunnskap at alvorlige forbrytelser er begått. Resultatet av slike debatter kan medføre at nye incentiver om hvordan allmennpreventive hensyn skal vektlegges i straffeutmålingen tilkommer domstolene. Dette kan påvirke rettskildebildet i den ene eller andre retning, samt medføre at endringer i praksis for et gitt strafferettslig område eller typetilfelle kan forekomme så vel hyppig som i store sprang. Eksempelvis gjennom lovgivers kriminalisering av tidligere straffri adferd, hevelse av strafferammene eller minstepstraffene i allerede eksisterende straffebud, eller endringer i hvilken straffart som kan anvendes, vil dommeren få nye eller endrede forhold å ta i betraktning som kan påvirke bruken og vektingen av allmennprevensjonen når den konkrete straff skal utmåles.

Dette innebærer at domstolene, når de skal ta stilling til straffeutmålingsspørsmålet, foruten om å være lojale overfor lovgiver, må være dynamiske og samtidsorienterte. For så fremt dommeren holder seg innenfor legalitetsprinsippets grenser, gir de norske reglene mye rom for skjønn hva gjelder fastsettelsen av den enkelte straff, særlig sammenlignet med de nordiske land for øvrig.⁸⁴ Spesielt der det foreligger lite eller ingen tidligere rettspraksis, og der strafferammene er høye, har domstolene mye spillerom, og videre har Høyesterett selv uttalt i Rt. 1994 s. 1552 at "ikke bare lovgiveren, men også Høyesterett, har en oppgave når det gjelder å sikre at straffenivåene for forskjellige lovbruddstyper er avpasset til hverandre".⁸⁵

⁸⁴ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett*, 5. utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn, Oslo 2004 s. 457.

⁸⁵ Rt. 1994 s. 1552 (s. 1553).

Når den konkrete straff skal utmåles må dommeren derfor anta noe om de allmennpreventive funksjoner så vel som funksjonene av andre hensyn som gjør seg gjeldende for tilfellet. Likevel er det ”klart at straffeutmålingen ikke kan bero på den enkelte dommers oppfatning av hvilke straffeformål som er de viktigste”.⁸⁶

Selv på de minst klarlagte områder står ikke dommeren helt fritt. Blant annet prinsippene om at like tilfeller skal behandles likt, og at det skal være et rimelig og rettferdig forhold mellom forbrytelse og straff, vil i enhver sak legge visse begrensninger på den konkrete straffutmålings potensielle vilkårlighet. Noe veiledning vil det også så og si alltid eksistere i den moderne rettskildekatalog, til og med der en står lengst utenfor sammenlignbar praksis.

Imidlertid har det for det alt overveiende antall av tilfeller, typisk der kriminalitetshyppigheten er høyest og hvor langvarig og omfattende praksis har utpenslet reglene klarest, over tid utviklet seg en svært konkret utmålingspraksis, nærmest som ”taksttabeller”.⁸⁷ Dommeren vil dermed i de fleste typetilfeller få mye hjelp av hvordan argumentet er blitt brukt og vektet i lignende tilfeller gjennom tidligere rettsavgjørelser.

Som et utgangspunkt blir det overordnede spørsmålet for dommeren i alle tilfeller hvilken straff som er mest ”passende”.⁸⁸ Den konkrete straff blir et resultat av en helhetlig vurdering, hvor det som Bratholm påpeker formodentlig kan gjøre seg gjeldende ”hundrevis av forskjellige hensyn”.⁸⁹

⁸⁶ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett*, 5. utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn, Oslo 2004 s. 457.

⁸⁷ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett*, 5. utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn, Oslo 2004 s. 458.

⁸⁸ Ståle Eskeland, *Strafferett*, 2. utgave, Oslo 2006 s. 424.

⁸⁹ Anders Bratholm, *Strafferett og Samfunn*, Oslo 1980 s. 591.

3.1.2. De rettslige rammer - Straffens art og omfang

Straffebudene angir i utgangspunktet selv hvilke straffarter det kan velges mellom, og videre hvilket omfang som kan fastsettes dersom straffebudet overtres. Andre bestemmelser i straffeloven eller særlovgivningen vil imidlertid kunne gi ytterligere veiledning, eller sette lovbestemte grenser som nyanserer dette utgangspunkt i så vel skjerpene som formildende retning. For eksempel reglene om gjentakelse, konkurrens, organisert kriminalitet, eller hvorvidt det foreligger særdeles skjerpene eller formildende omstendigheter kan justere de rettslige rammer.

Når disse rammer er tolket og klarlagt, står dommeren tilbake med et 'fastsettelsesrom' som skal benyttes i den konkrete utmålingen. Dommeren har ikke hjemmel til å bevege seg utover dette rommet. Han står med andre ord igjen med et gitt antall valg av straffarter, og et gitt avgrenset rom for straffens omfang, og spørsmålet blir da hvilken vekt allmennprevensjonen skal tillegges ved disse valgene.

For å gjøre seg opp en formening om allmennprevensjonens vekt er det ikke alltid tilstrekkelig for dommeren å se hen til hva tidligere rettspraksis har foreskrevet for lignende tilfeller. Både den subjektive og objektive straffverdigheten av straffbar adferd, den straffverdige forholdsmessighet mellom ulike typer straffbar adferd, og verdsettelsen av de interesser som krenkes ved adferden, er dynamiske og påvirkelige samfunnsfenomener, som kan lede til at nødvendigheten av å straffe på en bestemt måte ikke er den samme i går som i dag. Når dommeren antar at allmennprevensjonen vil forsterkes eller svekkes ved bruken av en gitt straff, må han derfor i samme drag ha en formening om hvorfor dette vil skje på et mer eller mindre skjønnsmessig grunnlag.⁹⁰

Slik blir straffeutmålingen, som Eskeland uttrykker det, ”i større grad enn tolkning av straffelovgivningen – et spørsmål om utforming av kriminalpolitikken til enhver tid”.⁹¹ Selv om tidligere rettspraksis kan, og skal, gi veiledning for avgjørelsen, forblir

⁹⁰ Johs. Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, Oslo 1990 s. 98.

⁹¹ Ståle Eskeland, *Strafferett*, Oslo 2006 s. 374.

realiteten at ingen saker er identiske, og dermed blir dommeren tvunget til å foreta en konkret vurdering i de enkelte tilfeller, hvor han blant annet må anta noe om den allmennpreventive virkning knyttet til de ulike valg av straff.⁹²

Videre viser kriminalitetens historie, slik som Bratholm fremhever det, at “straffeformene kommer og går, men at straffen består”.⁹³ I den någjeldende straffelov er de eksisterende straffarter listet opp i § 15. Hvilken straffart som er mest og henholdsvis minst byrdefull kan nok diskuteres noe, men det synes i denne sammenheng hensiktsmessig å følge Eskelands rangering av “straffartenes relative strenghet” i så måte.⁹⁴ Fra mest til minst bebyrdende nevner han ubetinget fengselsstraff (herunder forvaring), samfunnsstraff, betinget fengselsstraff, ubetinget bot, betinget bot og til slutt straffutmålingsutsettelse. Foretaksstraffen kommer i en særstilling fordi den ikke retter seg mot fysiske, men juridiske personer.

Når dommeren skal vurdere allmennprevensjonen i lys av den enkelte straffart, blir det overordnede spørsmålet om det, etter en helhetlig vurdering, kan antas at den valgte straffart vil ha en sterkere eller svakere allmennpreventiv virkning enn de alternative straffarter for det aktuelle tilfellet, og dernest hvor stor vekt dette skal tillegges ved valget i forhold til de øvrige argumenter.

Når straffarten, eller en kombinasjon av straffarter er valgt, blir det neste dommeren må ta stilling til hvor omfangsrik denne skal være. For tilfeller av frihetsberøvende eller frihetsbegrensende straffer, således hvor lang tid den skal vare. Er det tale om økonomiske sanksjoner må det fastsettes en pengeverdi. Spørsmålet i relasjon til allmennprevensjonen er i begge henseender hvilken virkning det formodes å ville få at omfanget settes opp eller ned, og videre hvilken vekt dette skal tillegges.

⁹² Ståle Eskeland, *Strafferett*, Oslo 2006 s. 373.

⁹³ Anders Bratholm, “Alternativer til fengsel – finnes det?”, *Lov og Rett*, 1979 s. 498-504 (s. 499).

⁹⁴ Ståle Eskeland, *Strafferett*, Oslo 2006 s. 423.

3.2. Bruken av allmennprevensjonsargumentet

Hvordan dommeren bruker og vekter allmennprevensjonsargumentet vil variere i mange henseender. Formålet er av så grunnleggende karakter at selv om dommeren eksplisitt henviser til allmennprevensjonen i sin begrunnelse, kan det til tider være vanskelig å se hvorfor argumentet på akkurat angjeldende forhold ble utslagsgivende eller tilsidesatt. Dommens premisser forklarer sjelden dette i detalj. En må derfor se argumentet i en mer kontekstuell sammenheng for å kunne vurdere dets vekt i saken spesielt, og eventuelt i lignende saker prinsipielt.

Videre foregår bruken av allmennprevensjonsargumentet i Høyesteretts praksis gjennomgående ved at formålet nevnes i en setning eller et avsnitt hvor dommeren fremhever dets betydning og gir en anvisning på hvor stor vekt det tillegges. Gjerne skjer dette avslutningsvis i drøftelsen, og en er derfor nødt til å gjennomgå den forutgående redegjørelsen for å kunne vurdere hvorfor standpunktet blir at allmennprevensjonen tillegges en bestemt vekt, og videre hvorfor det blir utslagsgivende for resultatet eller må vike for andre argumenter. Med andre ord må resonnementet gjerne langt på vei konstrueres av det som blir uttrykt eksplisitt umiddelbart forut for standpunktet.

Henvisningen til allmennprevensjon er som regel også nøytralt betonet, og begrepsbruken veksler mellom 'allmennprevensjon' og 'den alminnelige lovlydighet'. Mer kamuflerte uttrykksformer som eksempelvis 'effektivitet' forekommer også.⁹⁵ Av eldre rettsavgjørelser fremkommer ofte uttrykket 'generalprevensjon', uten at det i dette ligger noen realitetsforskjell.⁹⁶ Denne begrepsveksling kan være egnet til å forvirre, men ser en hen til de konkrete hensyn som dommeren bruker i avveielser generelt, fremstår det som regel klart om det er allmennprevensjon det er tale om.

Langt vanskeligere kan det være å få tak på hvorfor dommeren mer konkret antar at

⁹⁵ Ståle Eskeland, *Strafferett*, Oslo 2006 s. 134.

⁹⁶ Johs. Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, Oslo 1990 s. 8. Se også eksempler i bla. Rt. 1930 s. 540 (s. 542), Rt. 1940 s. 427 (s. 428), og Rt. 1970 s. 904 (s. 906).

allmennprevensjonen må tillegges en bestemt vekt. Dels fordi det knytter seg betydelig usikkerhet til hvordan den allmennpreventive virkning vil påvirkes på et aktuelt område eller i lignende typetilfeller når en bestemt straff velges fremfor en annen. Her blir dommeren overlatt til å foreta nokså store skjønnsmessige antakelser, på samme måte som lovgiver når det skal tas stilling til utformingen av de rettslige rammer. Med andre ord kan det være vanskelig å få tak på koblingen mellom allmennprevensjonens antatte virkning og vekt, særlig hvis dommeren bare henviser til allmennprevensjonen i mer generelle vendinger. Lettere er det å se hva som typisk kobler virkning og vekt sammen hvis dommeren peker på en eller flere konkrete argumenter som gir grunnlag for en antakelse om hvordan allmennprevensjonen vil påvirkes i gitte tilfellet.

3.3. Om den straffbare adferd er umoralsk

3.3.1. Innledning

Å anta et økende behov for allmennpreventiv virkning for umoralsk straffbar adferd enn den som allerede eksisterer gjennom moralen selv, straffetrusselen og tidligere straffedommer, kan være vanskelig å begrunne. Særlig når straffverdigheten av så vel moralske som andre grunner er høy, er det lett å se seg blind på et ønske om strengere straff, og derfor trekke forhastede slutninger om at allmennpreventive hensyn er mer tungtveiende i saken enn hva det strengt tatt er grunnlag for. Imidlertid kan det foreligge konkrete omstendigheter å se hen til i så måte, slik at antakelsene bygger på fakta og ikke rent skjønn. Endringer i samfunnet skjer kontinuerlig og kan påvirke behovet for ytterligere avskrekkelse, moralstyrkelse, vanedannelse og sosial ro, selv om det må presumeres at umoralsk adferd er mindre sårbar og påvirkelig for endringer enn der loven står alene.

For å begrunne straffen av moralstøtende forbrytelser i allmennprevensjonens navn vil det derfor være av betydning hvorvidt det foreligger elementer i saken eller samfunnet som kan tenkes å påvirke adferden til den krets av individer som til enhver tid eksisterer av potensielle lovbrøtere for et tilsvarende tilfellet, eller at denne kretsen er under utvidelse. For først da foreligger det konkrete holdepunkter for å anta at

allmennprevensjonen får en faktisk virkning utover det straffetrusselen og tidligere domfellelser allerede har lagt til rette for. Er slike elementer derimot helt fraværende vil det være vanskelig å begrunne *hvorfor* det antas at allmennprevensjonens virkning vil påvirkes av at straffen enten settes opp eller ned, eller av at den ene straffart velges fremfor den andre.

3.3.2. Når det foreligger konkrete holdepunkter for at moralen er i endring

I Rt. 1984 s. 1146 var det tale om ett overlagt og henholdsvis to forsettlig æresdrap begått av en ikke-vestlig innvandrer sammen med hans to sønner. Her sluttet et samlet dommerpanel seg til førstvoterendes begrunnelse som sa følgende: ”Ved straffutmålingen legger retten i skjerpene retning vekt på at det gjelder en særdeles alvorlig forbrytelse som av hensyn til den alminnelige lovlydighet tilsier en streng reaksjon. [...] De tiltalte har hevdet at de har måttet gjenopprette familieæren gjennom drapet. Retten finner imidlertid ikke å kunne gi konsesjoner til de moraloppfatninger de tiltalte her har gitt uttrykk for. Og det må også av almenpreventive hensyn gjøres klart hvordan norske myndigheter ser på den slags forbrytelser”.⁹⁷

Førstvoterende peker her på den omstendighet at økende innvandring fra land med avvikende moral tilsier et sterkere behov for moralpåvirkning på dette området enn det som var tilfelle tidligere. Allmennprevensjonen ble derfor tillagt vekt i straffeskjerpene retning. Den endring i samfunnsbildet innvandringen representerer medfører at dommeren kan anta at den eksisterende krets av individer som er tilbøyelige til å begå æresdrap vil utvides. Det vises med andre ord til at de domfeltes verdisyn fryktes å gjenspeile et økende fenomen som kan gjøre at den gjennomsnittlige moralske terskel hos allmennheten for å begå drap vil falle dersom det ikke reageres strengere enn i normaltillfellene.

⁹⁷ Rt. 1984 s. 1146 (s. 1147).

Allmennprevensjonen får da en straffeskjerpene virkning på grunnlag av behovet for å sende et oppdragende signal til andre med tilsvarende tilbøyelighet, *i tillegg* til at den skal virke avskrekkende overfor de individer i samfunnet som allerede utgjør det mindretall hvis tilbøyelighet til å begå drap foreligger. En får således et ekstra konkret element som tilsier at allmennprevensjonen må tillegges vekt, fordi den her skal oppfylle flere funksjoner.

Dommen tilsier at dersom det foreligger konkrete holdepunkter for å anta en endret gjennomsnittlig holdning i samfunnet til en bestemt umoralsk adferd, vil allmennprevensjonen vektlegges med ytterligere styrke enn ellers. Selv om disse omstendigheter ikke kan bevise, gir de et grunnlag for å anta at den eksisterende moral er i ferd med å påvirkes negativt i relasjon til det angjeldende straffbare forhold, og straffen må derfor skjerpes slik at en sterkere allmennpreventiv virkning kan gjenopprette et potensielt moralsk fall. Den avskrekkende og moralstyrkende funksjon må i samvirke søke å kompensere for det tomrom som den negative samfunnspåvirkning etterlater seg.

3.3.3. Når det ikke foreligger konkrete holdepunkter for at moralen er i endring

Hvordan begrunner så Høyesterett hensynet til allmennprevensjonen ved umoralsk adferd hvis det ikke foreligger omstendigheter som tilsier at moralen er i endring overfor det aktuelle forholdet? Behovet for avskrekkelse av det mindretall som allerede er kapabel til å begå tilsvarende lovbrudd synes da å stå alene. Når det ikke foreligger konkrete holdepunkter som tilsier at moralen på et område eller i et typetilfelle er i endring, vil det være vanskelig å begrunne hvorfor en strengere straff enn i normaltillfellene av en umoralsk adferd er nødvendig. Det oppstår med andre ord en uklarhet rundt grunnlaget for allmennprevensjonens virkning og vekt.

En illustrasjon av denne uklarhet kan være Rt. 2010 s. 36, hvor det var dissens om hvorvidt det skulle ilegges fengselsstraff eller samfunnsstraff. Saken gjaldt straffutmåling for dom på seksuell omgang med en mindreårig etter strl. § 196.

Uenigheten knyttet seg til ulike vurderinger av allmennprevensjonens antatte virkning ved valget av de alternative straffartene. Dissensen er interessant fordi uenigheten påpeker et nokså prinsipielt skille i synet på og bruken av allmennprevensjonen i vurderingen av umoralsk straffbar adferd.

Førstvoterende, som talsmann for flertallet, var av den oppfatning at ”den sentrale betydning allmennpreventive hensyn har ved vurderingen av om samfunnsstraff bør ilegges” måtte være avgjørende. Dommeren landet derfor på at samfunnsstraff ikke kunne brukes, men uten nærmere å begrunne hvorfor han så det slik.⁹⁸ Mindretallet på en dommer bestred den allmennpreventive virkning i et sådan tilfelle, ved å anføre at det ikke var ”noe egentlig grunnlag for den slutning at den allmennpreventive effekt vil bli svekket om det på dette området benyttes samfunnsstraff når det tilsies av de konkrete omstendigheter i saken”.⁹⁹

Flertallets standpunkt kan tolkes på to måter. Enten antar flertallet at samfunnsstraff her ikke er tilstrekkelig til å avskrekke den presumtvt snevre krets av personer som allerede er tilbøyelige til å begå et tilsvarende seksuallovbrudd. At allmennprevensjonen vektlegges tungt er da for å unngå en antatt svekkelse i kost-nyttevurderingen for å begå tilsvarende seksuallovbrudd, hvis de potensielle gjerningsmenn ”bare” risikerer samfunnsstraff. På grunn av den grovhet og det alvor som ligger i denne typen forbrytelse generelt blir det da av særlig viktighet at den gruppen forebyggelsen retter seg mot velger å avstå fra å forgripe seg, og dette antar flertallet at bare kan ivaretas optimalt om det benyttes fengsel. De synes med andre ord å mene at straffarten alene har evne til å svekke den avskrekkende virkningen for tilsvarende tilfeller, og derfor velger de å bli stående med den straffarten som tidligere rettspraksis foreskriver.

Alternativt er flertallets tanke at det er den andre siden av dobbeltformålet som er avgjørende, altså at samfunnsstraff av allmennheten ikke blir betraktet som et

⁹⁸ Rt. 2010 s. 36 (avsnitt 25).

⁹⁹ Rt. 2010 s. 36 (avsnitt 29).

tilstrekkelig onde i slike tilfeller, og at det derfor må brukes fengsel for at allmennheten ikke skal miste tiltro til at rettsvesenet utmåler en passende straff.

Hvorvidt det er den ene eller andre mening, eventuelt en kombinasjon av dem, som ligger bak uttalelsen er ikke lett å lese ut av domspremissene, men det er nærliggende å anta at begge de tilsiktede funksjoner har innflytelse. Fraværet av en nærmere begrunnelse for *hvorfor* allmennprevensjonen vil svekkes utelukkende på grunn av straffens art, gjør imidlertid resonnementet noe vanskeligere å akseptere enn i eksempelvis den ovennevnte Rt. 1984 s. 1146, hvor det rent faktisk kunne pekes på en konkret omstendighet som bindeledd mellom straffeskjerpelsen og allmennprevensjonen, og som derfor ga et grunnlag for å anta påvirkning.

Den dissenterende dommer trekker frem nettopp dette som begrunnelse for at allmennprevensjonen ikke kan tillegges den vekt som det flertallet går inn for. Da en er på et strafferettslig område hvor moralen eliminerer de fleste fra å være potensielle lovbrøyttere, og hvor det heller ikke foreligger noen henvisninger til konkrete samfunnsmessige omstendigheter som tilsier at forbrytelsen generelt er et økende fenomen på grunn av at den moralske terskel for å begå lovbruddet er blitt lavere, kan ikke mindretallet se at det er "noe egentlig grunnlag" for å konstatere at dommen vil få mindre allmennpreventiv virkning ved å bruke samfunnsstraff fremfor fengsel.¹⁰⁰

Etter annenvoterendes oppfatning synes altså ikke en mildere straffart alene å kunne begrunne en slutning om allmennpreventiv svekkelse på området. Med andre ord synes mindretallet å oppfatte det som utilstrekkelig å trekke en direkte slutning mellom valg av en mildere straffart og den allmennpreventive virking, uten å gå veien om en eller flere konkrete omstendigheter som begrunner hvorfor. Det må noe mer til for å kunne konkludere med at det vil skje en slik svekkelse ved umoralsk adferd, og derfor bør allmennprevensjonen vike i slike tilfeller.

¹⁰⁰ Rt. 2010 s. 36 (avsnitt 29).

3.4. Om oppdagelsesrisikoen for den straffbare adferd er lav

3.4.1. Innledning

Å anta at behovet for allmennprevensjon er stort når oppdagelsesrisikoen er lav følger langt på vei av det som er sagt om oppdagelsesrisikoen ovenfor. Imidlertid kan det i en del tilfeller reise seg betydelig usikkerhet om forholdet mellom allmennprevensjonen og oppdagelsesrisikoen i den enkelte sak. Selv om oppdagelsesrisikoen er lav er det ikke gitt at den er hovedårsaken til at få individer blir dømt. Hva som ligger i dette skal nå belyses.

3.4.2. Når det er uklarhet rundt årsaken til få domfellelser

I Rt. 2001 s. 227 vurderte Høyesterett straffeskjerpelse for et tilfelle av korrupsjon. Førstvoterende uttalte med tilslutning fra de øvrige dommere at: ”Selv om korrupsjon ikke er så utbredt i Norge som i enkelte andre land, viser undersøkelser at det forekommer. Vi må regne med mørketall. Når oppdagelsesrisikoen er liten, tilsier allmennpreventive hensyn at de tilfellene som avdekkes, straffes strengt.”¹⁰¹ Det kommer klart nok frem av uttalelsen at lav oppdagelsesrisiko tilsier strengere straff for å oppnå en økt allmennpreventiv virkning.

På den annen side, som det også fremkommer av sitatet, antar dommeren at kretsen av potensielle korrupsjonsforbrytere er forholdsvis beskjedne her til lands. Årsaken til det kan eksempelvis skyldes at korrupsjon er umoralsk. Derfor kan det like gjerne være moralen som er den primære årsaken til lav antatt korrupsjonsutbredelse. Lav oppdagelsesrisiko kombinert med høy moralsk terskel skaper således en usikkerhet om hvorfor antallet som blir dømt for korrupsjon er lavt. Dette skaper igjen tvil om hvor stor vekt allmennprevensjonen skal tillegges i vurderingen.

Tar en størst hensyn til oppdagelsesrisikoen blir allmennprevensjonen tungtveiende. Antar en derimot at den lave korrupsjonsutbredelse skyldes en høy moralsk terskel,

¹⁰¹ Rt. 2001 s. 227 (s. 230).

blir hensynet til allmennprevensjonen av mindre vekt. Høyesterett synes i den ovennevnte dom å legge størst vekt på oppdagelsesrisikoen, men førstvoterende viser ikke til noen konkrete omstendigheter som gir grunnlag for den slutning at det lave antall korrupsjonsforbrytelser i større grad skyldes oppdagelsesrisikoen enn moralen for uten om å vise til noen ”undersøkelser”. Valget synes derfor mer å være styrt av at de samfunnsmessige skadevirkninger som korrupsjon representerer, forsterker behovet for allmennprevensjon utover at det antakelig er nokså få individer som er moralsk tilbøyelige i så måte.

De potensielt vidtrekkende skadevirkninger av korrupsjon kan derfor kompensere noe for den presumtvt snevre forbryterkretsen. Med andre ord, at korrupsjon blant de få kan utgjøre en like stor samfunnsskade som mindre økonomiske lovbrudd blant de mange. I så fall blir den moralske terskel av mer underordnet betydning, slik at det er forbrytelsens totale virkning og ikke forbryterkretsen, som er avgjørende for allmennprevensjonens vekt.

Også andre avgjørelser trekker i denne retning. Eksempelvis Høyesteretts henvisning til forarbeidene ¹⁰² i Rt. 2008 s. 1473 om at et av hensynene bak korrupsjonsbestemmelsene er å ”sikre effektive virkemidler for å motvirke korrupsjon nasjonalt” viser at allmennprevensjonen skal stå sentralt i straffutmålingsvurderingen. ¹⁰³ Behovet for effektive virkemidler gjenspeiler lav oppdagelsesrisiko. Videre tilsier uttalelser i Rt. 2011 s. 477 at det ikke er avgjørende om utbredelsen av korrupsjonstilbøyelighet er begrenset. Det sentrale for allmennprevensjonens vekt er de samfunnsskadelige konsekvensene av at denne tilbøyelighet foreligger hos et mindretall. Her ble dette aspektet særlig forsterket ved at korrupsjonen var utøvd i offentlig tjeneste. I avsnitt 24 uttrykte førstvoterende, med tilslutning fra et enstemmig dommerpanel at ”korrupsjon utøvet av en person som utøver offentlig myndighet, er særlig alvorlig. Allmennpreventive hensyn gjør seg da sterkt gjeldende”.

¹⁰² Ot.prp. nr. 78 (2003-2003) s. 5.

¹⁰³ Rt. 2008 s. 1473 (avsnitt 28).

3.4.3. Påvirker oppdagelsesrisikoen allmennprevensjonen direkte?

En annen sak som belyser forholdet mellom allmennprevensjonens vekt og oppdagelsesrisikoen er Rt. 1962 s. 517. En eldre dame ble frastjålet vesken av en yngre mann, og mannen ble av forhørsretten idømt 90 dagers betinget fengselsstraff etter strl. § 257, jf. § 258. Saken ble imidlertid omgjort av Høyesterett til 45 dagers ubetinget fengsel blant annet under henvisning på s. 518 til at denne typen forbrytelser ”etter sin art [er] meget vanskelige for politiet å oppklare”, og videre “derfor at hensynet til almenprevensjonen taler særlig sterkt for ubetinget reaksjon ved denne type av forbrytelser.”

Bruken av ordet ”derfor” i sitatet tilsier at førstvoterende anser den lave oppdagelsesrisikoen som et forsterkende element av allmennprevensjonsargumentet i seg selv, og ikke som et selvstendig argument som skal avveies mot dette formål. En slik tolkning tilsier at allmennprevensjonens stilling direkte vil påvirkes av oppdagelsesrisikoen, og videre at argumentets vekt øker ytterligere hvis det er tale om å kompensere for antatte mørketall.

3.5. Tidsforløpet mellom det straffbare forhold og dom

3.5.1 Innledning

Det hender at det går lang tid mellom da det straffbare forhold fant sted og den endelige dom. Kan tidsforløpet svekke vekten av allmennprevensjonen? Dersom samfunnsutviklingen har medført endringer som har betydning for hva som er en passende straff i et gitt tilfelle, vil svaret være bekreftende. Imidlertid er det ikke like selvsagt at tid i seg selv er tilstrekkelig til å begrunne at den allmennpreventive effekt minker. Dette har Høyesterett tatt høyde for.

3.5.2 Avskrekkelse og moralstyrkelse er mest effektivt før det er gått lang tid

I Rt. 1998 s. 174, som angikk trygdebedrageri, uttalte førstvoterende på s. 175: ”Etter mitt syn er det tidsforløp som vi her står overfor utvilsomt i ytterkant av det som kan aksepteres, og jeg finner at det kan rettes kritikk mot de myndigheter som bruker så lang tid på å behandle saker som dette ... Så tungt som allmennprevensjonen veier i saker om trygdemisbruk, er det viktig at sakene raskt kommer frem til pådømmelse etter at forholdet er avdekket.”

Her viser førstvoterende til at effektivitet er viktig fordi det er nyttig at et avskrekkende og oppdragende signal sendes ut til allmenheten så fort som mulig. Dersom dette ikke skjer vil allmenheten kunne få en forventning eller forestilling om at hvis de selv begår en tilsvarende handling, vil det også gå like lang tid før de igjen blir dømt. Slik kan en, i det minste teoretisk, tenke seg at allmennprevensjonen svekkes også med tiden alene. Videre vil den andre siden av det dobbelte prevensjonsformål kunne lide ved unødig tidsbruk, fordi allmenheten ikke får tilfredsstilt sitt behov for raskt å se at den skyldige blir stilt ansvarlig og dømt.

3.5.3 De individualpreventive hensyn styrkes når det er gått lang tid

Rt. 1993 s. 976, en narkotikasak som gjaldt kjøp av hasj beregnet på innførsel, kan belyse det individualpreventive aspektet ved tidsforløpet. Her uttaler dommeren på s. 977 at ”allmennprevensjonen vil svekkes når det er gått så lang tid uten at de domfelte er å bebreide for tidsforløpet, samtidig som hensynet til de domfelte kommer mer i forgrunnen.” Ikke bare nytten av at straffen raskt blir formidlet til befolkningen, men også hensynet til de ansvarlige, gjør at allmennprevensjonen i større grad bør vike enn om pådømmelsen hadde kommet hurtigere. Slik påvirkes derfor allmennprevensjonens vekt ikke bare direkte av tidsforløpet, men også indirekte ved at individualpreventive hensyn gjør seg sterkere gjeldende hvis det går lang tid.

3.5.4 Går det svært lang tid kan det være uforsvarlig å tillegge allmennpreventive hensyn avgjørende vekt

I Rt. 1992 s. 1280 trekkes tidsmomentet frem i den allmennpreventive vurdering. Saken gjaldt legemsbeskadigelse og vold mot politiet, hvor det fremheves på s. 1282 at ”[t]idsforløpet både før og etter byrettens dom, er meget å beklage. Hensynet til allmennprevensjonen veier likevel etter min mening så tungt at det er nødvendig å reagere med ubetinget fengselsstraff.” Uttalelsen kan tyde på at typen forbrytelse har betydning for hvor mye allmennprevensjonens vekt svekkes med tiden. Desto sterkere hensynet står i utgangspunktet, jo mer skal til for å anse tidsmomentet tilstrekkelig formildende.

En annen dom for vold mot politiet er Rt. 1993 s. 372. Avgjørelsen viser at hvis det går lang nok tid mellom den straffbare adferd og dommen, vil tidsforløpet i siste instans kunne gjøre det uforsvarlig å tillegge allmennprevensjonen avgjørende vekt. Her kom Høyesterett til at det måtte idømmes samfunnstjeneste, under henvisning til at det var ”gått ca 20 måneder siden voldsforgåelsene”, til tross for at ”karakteren av de straffbare handlinger til dels er slik at allmennprevensjonen kommer sterkt inn”.¹⁰⁴ Dommen trekker i retning av at dersom det går for lang tid vil de allmennpreventive nyttefunksjoner i alle tilfeller svekkes så betraktelig at den ikke lenger kan begrunne

¹⁰⁴ Rt. 1993 s. 372 (s. 372).

like streng straff som ville vært tilfelle under mer normale omstendigheter, også på de områder hvor formålet står svært sterkt i utgangspunktet.

3.6 Hvilke hensyn som gjør seg særskilt gjeldende på ulike strafferettslige områder og i ulike typetilfeller

3.6.1 Ulike hensyn på ulike strafferettslige områder

3.6.1.1 Innledning

Hvilket strafferettslig område det er tale om kan tilsi at det gjennomgående gjør seg gjeldende ulike hensyn. Her trekkes det frem et utvalg av noen områder som særlig synes egnede til å belyse hvordan allmennprevensjonens vekt påvirkes av de typiske hensyn som melder seg. Disse er økonomisk kriminalitet, narkotika, og ordenslovbrudd. Utvalget tar ikke sikte på å være uttømmende, og skal kun brukes for å illustrere at de allmennpreventive virkninger kan påvirkes ulikt avhengig av hvilket strafferettslig område det er tale om.

3.6.1.2 Økonomisk kriminalitet

A) Innledning

Den økonomiske kriminaliteten strekker seg over et stort spekter av ulike lovbrudd, som til gjengjeld vil medføre delte moralske oppfatninger og nytteoverveielser alt ettersom. Det er eksempelvis langt mellom et grovt ran og 'pynting' på selvangivelsen. Allmennprevensjonens funksjon blir således ikke entydig ved domfellelse i de ulike typetilfeller. Likevel er det noen fellesnevnerer som gjør seg gjeldende for all økonomisk kriminalitet, og som derfor kan gjøre området egnet til å belyse hvordan særlige hensyn på et strafferettslig område påvirker allmennprevensjonens vekt.

B) Allmennprevensjonen veier tungt fordi moralen og nyttevurderingen er særlig utsatt for samfunnspåvirkninger

Siden økonomi er en helt dominerende faktor i menneskers hverdag vil den moralske terskel samt kost-nyttevurderinger, formodentlig være mer sårbar for kortsiktig påvirkning av samfunnsmessige forhold enn på andre strafferettslige områder. Dette kan igjen medføre at domstolene i straffutmålingen må legge økt vekt på allmennprevensjonen for å bevare eller styrke den holdning og adferd som eksisterte forut for de nye inntrådte samfunnsendringer, for i så måte å raskt forhindre at den lavere moralske terskel eller mer tilbøyelige forbryterske vilje etter overveielse slår rot.

At så er tilfelle gjenspeiles i at Høyesterett ofte bruker argumentet om at økonomisk kriminalitet utgjør et ”alvorlig samfunns- og velferdsproblem” eller anses ”som i høy grad samfunnsskadelig” når de begrunner at allmennprevensjonen i saken må tillegges betydelig vekt.¹⁰⁵ I Rt. 2000 s. 1852 ble eksempelvis ran av kiosker betegnet som ”et økende samfunnsproblem” i begrunnelsen av allmennprevensjonens vekt.¹⁰⁶ Samfunnsmessige endringer som kan influere på det økonomiske kriminalitetsbildet er det derfor særlig viktig å være oppmerksom på når en vurderer behovet for allmennpreventiv virkning. Slike endringer kan opptre i mange former, eksempelvis vil så som økt arbeidsledighet, finanskriser, sykdomsepidemier, naturkatastrofer og krig, for å nevne noen av de mer ekstreme omstendighetene, være sterke påvirkningsfaktorer.

C) Dramatiske samfunnspåvirkninger kan tilsi et økt behov for allmennprevensjon

Som eksempel på at dramatiske samfunnspåvirkninger kan få betydning for allmennprevensjonens vekt er Rt. 1940 s. 427. Her ble en kvinne i forhørsretten dømt til åtte måneders fengsel for en serie butikkyverier. Straffens lengde ble fastsatt markant over den dagjeldende praksis for lignende tilfeller, men anken over

¹⁰⁵ Rt. 1991 s. 765 (s. 767), og henholdsvis Rt. 1992 s. 1714 (s. 1714).

¹⁰⁶ Rt. 2000 s. 1852 (s. 1854).

straffutmålingen førte ikke frem i Høyesterett. Høyesterett sluttet seg til forhørsrettens uttalelse om at, til tross for at et sådant brudd med likhetsprinsippet ville virke urettferdig ble straffskjerpelsen ansett “nødvendig ... av generalpreventive grunner under de rådende ekstraordinære forhold”.¹⁰⁷

Det forelå ikke andre straffeskjerpene omstendigheter i saken som tilsa en slik forhøyelse i utmålingen, noe som viser at allmennprevensjonens vekt i stor grad kan påvirkes av samfunnsmessige endringer med konsekvens for det individuelle tilfellet. Frykten for en raskt økende tilbøyelighet blant allmennheten til å begå vinningsforbrytelser under en rådende krigssituasjon, og behovet for å bøte på en svekkelse av moralen som fulgte i det samme kjølvannet, fremgår klart av dommerens standpunkt.

Andre dommer for vinningskriminalitet trekker i samme retning.¹⁰⁸ I nyere tid begrunnes allmennprevensjonen for økonomisk kriminalitet gjennomgående med at forbrytelsestypene representerer et samfunns- og velferdsproblem som må motvirkes.¹⁰⁹

3.6.1.3 Narkotika

A) Innledning

Narkotikaforbrytelsene er kanskje det strafferettslige området hvor straffens art og omfang kan variere i størst grad alt etter hvilken type forhold det er tale om, og således hvilken bestemmelse forholdet subsumeres under. Strafferammene og straffenivået for de grovere narkotikaforbrytelser har også blitt hevet betraktelig siden narkotika først begynte å gjøre sitt inntog som samfunnsproblem på 1970-tallet.¹¹⁰ Dømmes en i dag etter legemiddelloven kan det i mildeste fall bli tale om bot. På den

¹⁰⁷ Rt. 1940 s. 427 (s. 428).

¹⁰⁸ Se eksempelvis Rt. 1947 s. 264 (s. 264), Rt. 1962 s. 517, Rt. 1966 s. 1248 (fulgt opp i Rt. 1967 s. 606), og Rt. 1967 s. 843.

¹⁰⁹ Se bla. Rt. 1991 s. 765 (s. 767).

¹¹⁰ Johs. Andenæs, *Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene*, Samlet utgave ved Kjell V. Andorsen, Oslo 2008 s. 240-241.

andre ytterkant ligger strl. § 162 tredje ledd som kan føre til lovens strengeste straff på 21 års fengsel, dersom det foreligger særdeles skjerpene omstendigheter.

Denne spennvidde medfører at hensynet til allmennprevensjonen vil slå nokså ulikt inn typetilfellene imellom. Felles for samtlige forbrytelser på dette området er likevel at de generelt er vanskelige å bevise, at de medfører eller utløser andre former for kriminalitet (særlig vinningsforbrytelser), at de, direkte eller indirekte, har tilknytning til grenseoverskridende og utenlandske kriminelle miljøer, at de medfører store personlige tragedier, og at etterforskning og straffeforfølgning av narkotikasaker legger beslag på betydelige deler av politiets og rettsvesenets ressurser.¹¹¹ Slik får en i det minste en fellesnevner for hva som typisk kan påvirke hensynet til allmennprevensjonen i straffutmålingsvurderingen.

På hvilken måte disse faktorer slår inn varierer imidlertid betraktelig avhengig av hvorvidt det er tale om besittelse beregnet utelukkende på eget forbruk, erverv og oppbevaring i mindre skala, eller innførsel og omsetning som ledd i et større organisert kriminelt nettverk. Som eksempler på tilfeller der straffen ble satt meget høyt er Rt. 1989 s. 46 og Rt. 1995 s. 471, hvor det ble ilagt 20 og henholdsvis 18 års ubetinget fengsel.

B) Allmennprevensjonen begrunner Høyesteretts harde linje om bruk av ubetinget fengsel

At ubetinget fengsel skal utgjøre i det minste en del av straffen har lenge vært ansett nødvendig for å oppnå tilstrekkelig allmennpreventiv virkning for narkotikaforbrytelser generelt. Helt tilbake til eksempelvis Rt. 1967 s. 914 ble det sagt at dersom ”straffetruslene og straffen ... [skal] ... ha den tilsiktede allmennpreventive virkning, må reaksjonen mot overtredelser av forbudene være streng”.¹¹²

¹¹¹ Fra 1968 til 2011 har antallet narkotikaforbrytelser etterforsket av politiet steget fra 201 narkotikaforbrytelser 201 til 45 000. Se <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentarer/Farlig-kriminalisering-6802866.html#.T6E5Z-3rDII>.

¹¹² Rt. 1967 s. 914 (s. 915). Se også Rt. 1971 s. 683 s. (684).

At ubetinget straff er den linje Høyesterett har lagt seg på, spesielt når det er tale om innførsel av ikke-ubetydelige kvantum narkotiske stoffer, er Rt. 1971 s. 683 en illustrasjon på. Her ble forhørsrettens dom på betinget fengsel for to yngre menn, omgjort til delvis ubetinget, under henvisning til at praksis generelt la en klar føring på at det måtte reageres såpass strengt for å oppnå tilstrekkelig avskrekkende virkning. Begrunnelse var hovedsakelig at den angjeldende form for innførsel representerer den typiske majoritet av hvordan narkotika kommer inn i landet, noe som øker behovet for å sende et sterkt signal til tilsvarende kriminell virksomhet med indirekte betydning for narkotikavirksomheten generelt.¹¹³

C) Hva skal til for at allmennprevensjonen likevel må vike?

Av nyere dato kan trekkes frem Rt. 2005 s. 343, hvor det ble fremhevet at i straffeutmålingsvurderingen ”for grove narkotikaforbrytelser vil de allmennpreventive hensyn veie tungt”.¹¹⁴ Likevel viser dommen, og også andre nyere dommer, at bildet er blitt noe mer nyansert hva gjelder bruken av ubetinget fengsel. Blant annet fordi narkotikamisbruk har en tendens til å finne veien inn i fengslene, slik at en aktuell rehabiliteringssituasjon eller andre personlige hensyn kan tilsi at alternative løsninger, så som eksempelvis samfunnsstraff, er mer hensiktsmessig enn fengsel.¹¹⁵ I nevnte dom var det imidlertid tidsforløpet som i avgjørende grad svekket allmennprevensjonsargumentet og skjøv hensynet til domfelte mer i forgrunnen, noe som peker på at særlige omstendigheter ikke bare kan gi seg utslag for straffen fordi individualprevensjonen tilsier det, men også fordi allmennprevensjonen i seg selv svekkes.

Også andre særlige omstendigheter kan påvirke allmennprevensjonens vekt i narkotikasaker. Rt. 2011 s. 1744 gjaldt oppbevaring av et meget betydelig kvantum hasj, slik at forholdet ble subsumert under strl. § 162 tredje ledd. Dommen ble avsagt under dissens angående hvorvidt det var grunnlag for å bruke samfunnsstraff i stedet for ubetinget fengsel, til tross for at det normale straffenivået for oppbevaring av et så

¹¹³ Rt. 1971 s. 683 (s. 684).

¹¹⁴ Rt. 2005 s. 343 (avsnitt 16), se også Rt. 1993 s. 976 (s. 977).

¹¹⁵ Se blant annet Rt. 2004 s. 774 (avsnitt 16).

stort parti med hasj ligger på rundt fire års fengsel. Det eksisterte heller ikke tidligere praksis som hadde gitt medhold i bruken av samfunnsstraff ved et tilfelle av så betydelig objektiv grovhet (kvantum var på omlag 95 kg).

Grunnen til at flertallet likevel fant det forsvarlig å her anvende samfunnsstraff var i hovedsak av hensyn til domfeltes barn. Dommen gir en interessant illustrasjon på hvordan allmennprevensjonen kan avveies ulikt mot andre særlige forhold, her prinsippet om barnets beste, og viser at selv på de områder og for de typetilfeller hvor allmennprevensjonen i utgangspunktet må sies å være meget tungtveiende, kan betydningen av slike omstendigheter gjøre seg så vidt gjeldende at formålet likevel må vike.

At allmennprevensjonen i utgangspunktet her stod meget sterkt fremkommer av førstvoterendes henvisning til at han ”under tvil” fant at samfunnsstraff kunne brukes.¹¹⁶ Hovedargumentet mot et slikt resultat, foruten den strenge linje som fulgte av tidligere praksis, var at hvis ”omsorgspersoner skal slippe fengselsstraff for oppbevaring av narkotika, vil dette kunne lede til at omsorgspersoner oftere blir utnyttet til slik virksomhet - med de skadevirkninger det vil få for de barn som de har omsorg for”.¹¹⁷ En praksis som åpner for potensielt økende utnyttelse av enslige forsørgere vil i høy grad kunne svekke den allmennpreventive virkning ved at det gir incentiv til å bruke andre personer som middel fordi de ikke risikerer like streng straff. Avskrekkelsen kan da fort bli illusorisk overfor de personer som faktisk står bak narkotikavirksomheten.

Dette tungtveiende argument måtte imidlertid veies opp mot hensynet til barnets beste i den konkrete sak, jf. Barnekonvensjonen artikkel 3. Etter flertallets vekting ble barnets behov i det konkrete tilfellet avgjørende, og blant annet ble det vist til at også en lengre samfunnsstraff er en følbar reaksjon som i en viss utstrekning vil ivareta

¹¹⁶ Rt. 2011 s. 1744 (avsnitt 27).

¹¹⁷ Rt. 2011 s. 1744 (avsnitt 26).

hensynet til allmennprevensjonen, om enn ikke i like stor grad som ved bruk av ubetinget fengsel.

Mindretallet vektet de to hensynene annerledes. Etter annenvoterendes oppfatning synes det avgjørende å være at ”risikoen vil øke for at aleneforeldre med dårlig økonomi vil bli presset eller overtalt til å oppbevare narkotika”, noe som igjen ”vil være uheldig både for de barn de har ansvaret for og for bekjempelsen av narkotikavirksomhet”.¹¹⁸ I motsetning til flertallet synes annenvoterende å legge mer vekt på det sterke behovet samfunnet har for å avskrekke i bekjempelsesøyemed generelt. Allmennprevensjonen ble derfor ansett utslagsgivende og de fastholdt utgangspunktet om at det måtte reageres med fengsel.

Et interessant utsagn som annenvoterende kommer med i slutten av drøftelsen, er at han i avveielser mellom hensynet til barnets beste og allmennprevensjonen mener det er ”av betydning at barn under 18 år er en ikke uvesentlig kjøpergruppe ved omsetning av hasj med de skadevirkninger dette har”.¹¹⁹ Hvordan dette sitatet skal tolkes er noe usikkert. Et alternativ er at også barn vil kunne få et incentiv til å utnytte de samme mulighetene for oppbevaring av narkotika i hjemmet som bakmenn. En annen måte å tolke det på er at barn lettere vil kunne ledes til narkotikamisbruk om hjemmet de bor i utnyttes til oppbevaringsformål. I begge henseender vil behovet for å unngå at en mildere straff leder til utnyttelse av en sårbar situasjon tale mot bruk av samfunnsstraff i slike tilfeller.

3.6.1.4 Ordenslovbrudd

A) Innledning

Med ordenslovbrudd menes her straffbar krenkelse av så som eksempelvis trafikkregler, alkohollovgivning, konkurranseregler, og plan- og bygningslovgivning. Fellesnevneren er at denne typen lovbrudd gjennomgående er moralsk nøytrale, har

¹¹⁸ Rt. 2011 s. 1744 (avsnitt 35).

¹¹⁹ Rt. 2011 s. 1744 (avsnitt 35).

en lav straffverdighet isolert, men at den store potensielle lovbrøtterskrets gjør den samlede virkning av lovbruddene samfunnsskadelige.¹²⁰ At allmennprevensjonen gjennomgående er av sentral betydning for straffutmålingen på disse områder er lite tvilsomt. Det kan likevel være av interesse å se nærmere på om Høyesterett tar utgangspunkt i den straffverdighet som foreskrives av den aktuelle spesiallovs formål, eller i adferdens subjektive straffverdighet, når de vurderer allmennprevensjonens konkrete vekt.

B) Er det adferdens subjektive eller objektive straffverdighet som påvirker allmennprevensjonens vekt?

I Rt. 2009 s. 888 ble en mann i tingretten dømt til 120 dagers fengsel for å ulovlig ha hjulpet en utlending med å reise inn i Norge. Lagmannsretten opprettholdt dommen, men straffen ble halvert i Høyesterett, hvor det imidlertid var dissens om hvorvidt allmennprevensjonen gjorde det nødvendig å reagere med fengselsstraff overhodet. Utlendingsloven¹²¹ er i all hovedsak motivert av sikkerhetspolitiske og ordensmessige behov, noe som tilsier at hensynet til allmennprevensjonen skal stå sterkt i straffutmålingsvurderingen.¹²²

Likevel fant førstvoterende, som talsmann for flertallet, at siden handlingen ikke ble foretatt i vinnings hensikt, slik som er tilfelle i de fleste saker om menneskesmugling, var det tilstrekkelig å utmåle straffen til 60 dagers fengsel. Redegjørelsen tyder på at dommeren antar at nytteverdien av avskrekkelse er mindre fremtredende der smuglingen har karakter av en hjelpeaksjon enn dersom formålet er å innbringe smugleren en økonomisk fortjeneste.

Mindretallet på én dommer gikk på sin side enda lenger, ved å anføre at det ikke var ”grunn til å la hensynet til allmennprevensjonen føre til en strengere straffereaksjon

¹²⁰ Johs. Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, Oslo 1990 s. 28.

¹²¹ Lov om utleningers adgang til riket og deres opphold her (Utlendingsloven), 15. mai. 2008 nr. 35.

¹²² Ot.prp. nr. 75 (2006-2007) s. 42.

enn det handlingens straffverdighet tilsier”.¹²³ Annenvoterende mente derfor det var tilstrekkelig å idømme samfunnsstraff. Han knytter således den allmennpreventive virkning opp mot straffverdigheten av handlingen, i dette tilfellet den dømtes motiv for å begå den straffbare gjerning. Ser en dette i lys av skille mellom moral og nytte er de dissenterende begrunnelser interessante. En handling som er motivert ut i fra å hjelpe et annet individ via smugling bryter formodentlig få moralske barrierer, i motsetning til hvor smuglingen er motivert av profitt. Nyten av avskrekkelse skulle derfor synes å være større i de førstnevnte tilfeller. Annenvoterendes uttalelse snur imidlertid denne formodning på hodet, og vurderer allmennprevensjonens virkning og betydning ut i fra den moralske, eller subjektive straffverdighet. Dette bryter således med den innledende presumsjon.

Når flertallet på sin side vurderer fraværet av vinnings hensikt som et formildende moment, gjør de dette i etterkant av vurderingen av allmennprevensjonen, som etter deres oppfatning er av betydning på grunn av det samfunnsproblem som ulovlig innvandring representerer. Flertallet vurderer med andre ord allmennprevensjonens virkning ut i fra den samfunnsskadelige, eller objektive straffverdighet.

3.6.2 Ulike hensyn i ulike strafferettslige typetilfeller

3.6.2.1 Innledning

Ingen saker er identiske. Derfor kan det også melde seg svært ulike hensyn fra sak til sak. Likevel er det noen hensyn som gjennomgående vil melde seg i lignende typetilfeller eller som er av mer overordnet betydning i samtlige straffeutmålingsvurderinger. Her skal noen utvalgte hensyn som typisk melder seg belyses, i den hensikt å se hvordan de kan påvirke allmennprevensjonens vekt i Høyesteretts vurdering. Utvalget er ikke uttømmende, og skal kun brukes for å illustrere at de allmennpreventive virkninger kan påvirkes ulikt avhengig av hvilket strafferettslig typetilfelle det er tale om.

¹²³ Rt. 2009 s. 888 (avsnitt 22).

3.6.2.2 Skyld

A) Innledning

Skyldspørsmålet må alltid klarlegges i forkant av en allmennpreventiv vurdering, da så vel skyldvnen som skyldformen kan påvirke den antatte allmennpreventive virkning i flere henseender.

B) Skyldvnen

For det første vil en formodentlig ikke oppnå allmennpreventiv virkning dersom gjerningsmannen finnes utilregnelig. Personer som fullt ut mangler skyldvne vil ikke selv la seg avskrekke eller oppdra om de straffes. Deres straff vil heller ikke påvirke andre utilregnelige individer. Hvorvidt det å straffe den utilregnelige kan avskrekke allmennheten for øvrig er mer tvilsomt. I alle fall er denne problemstilling kun av teoretisk interesse da det er en absolutt straffbarhetsbetingelse at personen er tilregnelig slik at utilregnelighet medfører alternative reaksjoner.

Er den dømte imidlertid tilregnelig, men likevel sterkt psykisk svekket, kan forholdet til allmennprevensjonen komme opp i straffutmålingsvurderingen. Som eksempel i så måte kan trekkes frem Rt. 1966 s. 1248, som gjaldt en sak om tyveri. Flertallet anså forholdet som ”så graverende at det av hensyn til den alminnelige lovlydighet er nødvendig at i hvert fall en del av fengselsstraffen blir fullbyrdet”. Mindretallet påpekte imidlertid på s. 1251 at domfelte var ”ikke bare svakt begavet, men åndssvak, idet han den gang han ble testet ble anført å være i grenseområdet debil/imbesil...[og]...at han neppe forstår alvoret i det straffbare forhold han har gjort seg skyldig i”. Dommeren kom derfor til at ”generalprevensjonen under de foreliggende omstendigheter ... [ikke] ... kan komme i betraktning”.

Uenigheten fremhever på den ene siden en ulik avveining av allmennprevensjon mot individualprevensjon. På den annen side fremhever uenigheten også en usikkerhet knyttet til den allmennpreventive virkning i seg selv dersom tilregneligheten er intakt, men at det likevel er tale om et individ hvis skyldvne ligger i det nedre grenseområde.

C) Skyldformen

For det andre vil det kunne ha betydning for allmennprevensjonens vekt hvilken grad av subjektiv skyld som er utvist. Den virker ikke nødvendigvis på samme måte i tilfeller av overlegg som ved ubevisst uaktsomhet, selv om den i begge fall kan fylle en funksjon. En alminnelig aktsomhetsnorm kan skjerpes og formes ved rettsåndhevelse slik at den tidligere ubevissthet blir bevisst, og den motivasjon som ligger bak den overlagte gjerning kan elimineres hos kretsen av individer med tilsvarende tilbøyelighet. Videre vil de momenter som i det enkelte tilfellet medfører at skyldgraden ligger nær den øvre eller nedre grense av skyldformen kunne påvirke allmennprevensjonens vekt.

Som eksempel på det første kan nevnes Rt. 2011 s. 83, hvor dommeren ville "... understreke at hensynet til allmennprevensjon gjør seg gjeldende ikke bare ved bevisst uaktsomhet, der trafikanten tar en sjanse...[men at den]... også ... [har]... klar betydning for det oppmerksomhetsnivå som må kreves av den enkelte trafikant til enhver tid ... En bilførers oppmerksomhet må omfatte muligheten for at det kommer en smal trafikant."¹²⁴ Allmennprevensjonen ble således avgjørende for å sende et signal om mer aktsomhet i trafikken på dette området.

Som eksempel på det andre er Rt. 1990 s. 1297, hvor "karakteren av domfeltes overlegg"...lå..."nær det ikkeoverlagte forsettlige drap", hovedsakelig fordi handlingen var utløst under affekt i alkoholpåvirket tilstand. Siden hensynet til allmennprevensjonen ikke nevnes i domspremissene, trekker det i retning av at den ikke vil ha noen betydelig funksjon i slike tilfeller. Det synes således å være større rom for å tillegge avskrekkelse vekt ved nøye overveid og planlagt aktivitet kontra den impulsive og affektutløste.

Eksempelvis vil det i dagens stadige politiske debatt rundt aktiv dødshjelp være mindre moralsk fordømmelse av den som begår "medlidenhetsdrap" enn den som

¹²⁴ Rt. 2011 s. 83 (avsnitt 15).

dreper for egen vinning. Derfor blir formålet med å bevare den sosiale ro mest fremtredende i de sistnevnte tilfeller, hvor derimot avskrekkelsen står mer sentralt i de førstnevnte. Igjen fremkommer poenget med at formålet skal fylle ulike funksjoner i de ulike typetilfeller.

3.6.2.3 Den straffbare adferds objektive karakter og alvor

A) Innledning

Den straffbare gjernings objektive karakter og alvor varierer ikke bare mellom de ulike straffbare områdene og forbrytelsene, men også mellom de individuelle typetilfellene av samme type forbrytelse. Hva forbrytelsen går ut på, hvem den rammer, og hvordan den rammer vil ha betydning for hvor alvorlig en ser på forholdets objektive side i saken, og må tas i betraktning når straffen skal fastsettes. At dette videre kan influere på allmennprevensjonens vekt i straffutmålingsvurderingen skal det i det følgende gis et par eksempler på.

B) Hvem adferden rammer

En sak hvor allmennprevensjonen ble ansett som særlig tungtveiende, fordi forbrytelsen rammet en spesielt sårbar og utsatt gruppe, er den ovennevnte Rt. 1962 s. 517, hvor en 20 år gammel gutt ble dømt for veskenapping av en gammel dame etter strl. § 257, jf. § 258, og hvor underinstansens dom av Høyesterett ble omgjort fra betinget til ubetinget fengsel. Skjerpelsen grunnet seg i et ”sterkt behov for å støtte effektivt opp under politiets arbeid for å beskytte borgere som er særlig utsatt for angrep som dette og som har små muligheter for å verge seg”.¹²⁵

C) Hvordan adferden rammer

Rt. 1995 s. 1017 gjaldt så vel skadeverk og ildspåsettelse som uforsvarlig omgang med våpen, hvor handlingenes objektivt sett alvorlige og farlige karakter synes å ha styrket allmennprevensjonens vekt, og således ble avgjørende for at Høyesterett ila en

¹²⁵ Rt. 1962 s. 517 (s. 518).

strengere straff enn det aktor hadde bedt om. Til tross for at handlingene var sterkt influert av et personlig selvdestruerende driv, kunne ikke dette etter flertallets mening i tilstrekkelig grad tilsidesette den objektive grovhet som her forelå. Straffen ble satt til seks måneders ubetinget fengsel. Særlig hvordan en ildspåsettelse potensielt har evne til å ramme synes å ha vært avgjørende for Høyesteretts ønske om en styrket allmennpreventiv virkning overfor tilsvarende fremtidig adferd.

3.6.2.4 Personlige forhold

A) Innledning

Det viser seg gjennomgående i Høyesteretts praksis at det må tas stilling til allmennprevensjonen i lys av tiltaltes person, blant annet ved at alder, forutsetninger, bakgrunn, økonomi, helse og livssituasjon for øvrig må tas i betraktning.

B) Alder

Alder kan påvirke allmennprevensjonens vekt. I Rt. 2010 s. 1317 vises det til at ”for ungdomsmiljøer generelt er det viktig å gi klare signaler om at bilkjøring i høy hastighet under påvirkning av rus, vil medføre strenge reaksjoner”.¹²⁶ En slik bruk av allmennprevensjonsargumentet synes ved første øyekast uproblematisk og innlysende, men reiser ved nærmere ettertanke også noen problemstillinger.

For det første at en snevrer inn kretsen av de personer som formålet retter seg mot. Når gjerningsmannen dømmes etter et gitt straffebud, for eksempel strl. § 239 som var tilfelle i dommen sitert ovenfor, retter straffens allmennpreventive virkning seg mot *alle* som i fremtiden kan komme til å overtre dette straffebudet, og ikke bare de som er i samme aldersgruppe. Når en likevel kommer til at alderen (eller andre personlige forhold) styrker hensynet til allmennprevensjonen med påfølgende straffeskjerpene virkning går man etter mitt skjønn noe bort fra utgangspunktet om at målet er å forhindre *tilsvarende handlinger/unnlatelser* som er beskrevet i straffebudet, til heller å skulle forhindre et fremtidig *tilsvarende faktum*.

¹²⁶ Rt. 2010 s. 1317 (avsnitt 33).

En slik løsning kan synes fornuftig ut i fra tanken om at like tilfeller skal dømmes likt, men kan samtidig virke betenkelig ut i fra et ansvarssynspunkt; det objektive gjerningsinnholdet i straffebudet er det samme, og handlingen (uaktsomt bildrap) i seg selv gjøres ikke mer straffverdig alene på grunn av alder. Skal en da ha et større ansvar fordi det i den gruppen som skal avskrekkes og oppdras antas å være et flertall av personer i samme aldersgruppe? Slik argumentet brukes i den ovennevnte dom kan det synes slik, men det er tvilsomt om uttalelsene gir et tilstrekkelig grunnlag for å kunne konstatere noen regel.

En annen illustrerende dom hva gjelder alder kan være Rt. 2004 s. 804, hvor det var dissens i begrunnelsen. Saken gjaldt spørsmålet om straffutmålingen for en 15 år gammel gutt som sammen med andre hadde gjort seg skyldig i legemsbeskadigelse av en tilfeldig forbipasserende. At lovbryteren knapt hadde passert den kriminelle lavalder synes å ha vært utslagsgivende for at samtlige dommere kom til at det var forsvarlig å anvende samfunnsstraff i et tilfelle som egentlig klart faller innenfor området for ubetinget fengsel. Det knyttet seg imidlertid uenighet til hvorvidt allmennprevensjonen ble påvirket av aldersmomentet, eller om alderen bare var en særlig formildende omstendighet.

Som talsmann for mindretallet sluttet førstvoterende seg til lagmannsrettens begrunnelse om at "[s]terke allmennpreventive hensyn tilsier at det ved grov uprovosert vold foretatt av flere i fellesskap, bør reageres strengt, og at hovedregelen bør være ubetinget fengsel selv om de tiltalte, som her, er meget unge. Etter lagmannsrettens oppfatning må det foreligge særlige omstendigheter om det ved forbrytelser av denne karakter skal idømmes noe annet enn ubetinget fengselsstraff".¹²⁷ Førstvoterende argumenterte videre for at det forelå slike "særlige omstendigheter", og dette ble utslagsgivende for at mindretallet ville bruke samfunnsstraff fremfor ubetinget fengsel. De synes imidlertid ikke å ha vært av den oppfatning at alderen påvirket forholdet til allmennprevensjonen.

¹²⁷ Rt. 2004 s. 804 (avsnitt 14-15).

For flertallets begrunnelse var derimot forholdet til allmennprevensjonen det vesentlige. At allmennprevensjonen måtte vike ble av annenvoterende begrunnet med at selv om ”hensynet til den generelle lovlydighet tilsier at det i sin alminnelighet må reageres med ubetinget fengsel mot en så grov voldshandling, er situasjonen etter min mening en annen for helt unge lovbrøyttere. En ting er at så unge mennesker ikke handler ut fra de rasjonelle overveielser hensynet til allmennprevensjonen forutsetter”.¹²⁸ Flertallet tenker på samme måte her som i den ovennevnte bildrapdommen, at formålet må tilpasses faktum og ikke bare det objektive gjerningsinnhold, hvor derimot mindretallet ser på alderen utelukkende som en uavhengig formildende omstendighet som ikke påvirker allmennprevensjonens vekt.

Om en velger å følge flertallets eller mindretallets begrunnelse vil være av interesse for allmennprevensjonens prinsipielle stilling i tilfeller med unge lovbrøyttere. Etter mindretallets oppfatning er allmennprevensjonen generelt mindre effektiv, og dermed bør den ha mindre vekt, ved straffutmåling for denne gruppen av personer. Etter flertallets vurdering rokkes derimot ikke allmennprevensjons prinsipielle stilling med alderen, det avgjørende blir om alderen sammen med andre elementer i den konkrete sak blir en særlig omstendighet som kan begrunne en mildere straff. I begge henseender antar dommerne noe om den allmennpreventive faktiske virkning i relasjon til alder. På bakgrunn av dissensen forblir det imidlertid noe uklart hvorvidt det skal tas i betraktning personens alder når allmennprevensjonen vurderes, eller om alderen kun skal vurderes som et selvstendig moment uavhengig av allmennprevensjonen.

C) Kjønn

En annen interessant uttalelse viser at også kjønn kan påvirke allmennprevensjonens vekt. I Rt. 1993 s. 378 setter annenvoterende fingeren på betydningen av gjerningspersonens kjønn under valg av straffart ved legemsfornærmelse. I et obiter dictum på s. 380 bemerket han at det var ”av betydning at når det gjelder vold begått av ungdom, gjør hensynet til allmennprevensjonen seg ikke gjeldende med samme

¹²⁸ Rt. 2004 s. 804 (avsnitt 25).

styrke overfor jenter som når det gjelder gutter. Voldskulturen i enkelte ungdomsmiljøer synes, iallfall hittil, i alt vesentlig å være et mannsproblem. Hensynet til å avholde de domfelte fra ny voldskriminalitet er tilstrekkelig tilgodesett ved dom på samfunnstjeneste.” Av resonnetet kan igjen trekkes frem betydningen av kretsens størrelse for potensielle lovbrøtere. Tanken er interessant da den setter på spissen om allmennprevensjonen retter seg mot tilsvarende straffbar adferd eller tilsvarende faktum. Kan allmennprevensjonens formodentlig ulike virkning for kriminalitetshyppigheten blant unge gutter og jenter begrunne forskjellig straffutmåling ved overtredelse av samme straffebed i så måte? Avgjørelsen løser ikke spørsmålet da annenvoterendes uttalelse her ikke er nødvendig for resultatet, men det trekker igjen frem betydningen av hvorvidt det er det objektive gjerningsinnhold eller tilsvarende faktum allmennprevensjonen retter seg mot. Til forskjell fra aldersmomentet vil imidlertid en kjønnsdifferensiering medføre en ytterligere innskrenkning av den gruppe de allmennpreventive virkningene retter seg mot.

D) Rus

Gjerningsmannens livssituasjon kan tilsi at hensynet til allmennprevensjonen må vike. Særlig hensynet til rusproblemer kan tilsi at individualpreventive hensyn må veie tyngre enn allmennprevensjonen, samtidig som at rusavhengigheten svekker forutsetningene for allmennpreventive virkninger i seg selv.

Avhengighet av rusmidler vil øke den kriminelle tilbøyelighet for å få finansiert og tilfredsstilt et dominerende behov. En kunne da tenke seg at avskrekkelse ble desto viktigere for å kompensere for og bekjempe det potensielt stigende kriminalitetsproblem som en utbredelse av slik avhengighet representerer. På den annen side kommer hensynet til behandling sterkt inn i slike tilfeller, og kan tilsi et annet valg av reaksjon ved straffutmålingen. Særlig hvis forbrytelsen utelukkende har som mål for øye å få tilfredsstilt rusbehovet vil dette svekke den allmennpreventive virkning.

Er forbrytelsen derimot bare delvis motivert av avhengighet, kan stillingen fort bli en annen. Spesielt hvis det er tale om kriminalitet av mer alvorlig karakter, eksempelvis så som narkotika eller grove vinningsforbrytelser. En dom som belyser at denne grense kan være vanskelig å trekke er Rt. 1969 s. 1048, som gjaldt straffutmåling for gjentatt kjøp og bruk av hasj, hvor det var dissens om hvorvidt hele eller bare deler av fengselsstraffen skulle gjøres betinget. Tidligere praksis tilsa at slike forhold skulle gjøre dommen fullt ut ubetinget, men de konkrete omstendigheter utløst av rusavhengighet kunne her likevel tilsi at straffen bare burde blitt gjort delvis ubetinget. Hvilken betydning det skulle få for allmennprevensjonens vekt at forbrytelsen i all hovedsak var motivert ut ifra avhengighet beregnet for personlig forbruk var et springende punkt i uenigheten. Flertallet ble imidlertid stående ved at forbrytelsens alvorlighetsgrad måtte være det avgjørende, og opprettholdt forhørsrettens dom på delvis ubetinget og betinget fengsel.

Førstvoterende uttalte at ”domfeltes befatning med narkotika har vært så vidt alvorlig at det av generalpreventive hensyn, og slik praksis har vært når det gjelder utmåling av straff i saker av denne art, må reageres med iallfall delvis ubetinget straff”.¹²⁹ Allmennprevensjonens betydning for bekjempelse av narkotikakriminalitet av denne type kunne ikke i tilstrekkelig grad settes til side av avhengighetsmotivasjonen og de medfølgende andre formildende omstendigheter som tilsa et annet resultat.

Mindretallet fant derimot at disse momenter måtte anses så tungtveiende at de gikk foran allmennprevensjonen i det konkrete tilfellet, og det kan tolkes ut i fra annenvoterendes begrunnelse at også allmennprevensjonen som sådan ble svekket på grunn av rusavhengigheten. Dommeren så det slik at gjerningsmannens ”personlige forhold og hans livssituasjon i sin alminnelighet bør tillegges tilbørlig vekt, og hvor ikke tungtveiende spesialpreventive hensyn tilsier fullbyrdelse, mens man på den annen side kan frykte for at fullbyrdelse kan medføre alvorlige skadevirkninger, antar jeg at hensynet til generalprevensjonen bør vike”.¹³⁰

¹²⁹ Rt. 1969 s. 1048 (s. 1048).

¹³⁰ Rt. 1969 s. 1048 (s. 1049).

Resultatet i dommen tilsier at det skal en god del til for å sette allmennprevensjonen til side selv om det melder seg sterke individualpreventive hensyn, men at de allmennpreventive virkninger i seg selv svekkes av rusavhengigheten. Likevel trekker mindretallets redegjørelse frem det aspekt ved vurderingen at rusavhengighet setter formålsavveielser i en særstilling.

3.6.2.5 Forholdets særegenhet

A) Innledning

Er forholdet veldig spesielt på grunn av personlige omstendigheter slik at saken ligger langt fra de ellers sammenlignbare typetilfeller, vil en videre kunne presumere at allmennprevensjonen står mindre sentralt. For det første fordi særegenheten gjør det mindre sannsynlig å komme over lignende forhold i fremtiden. For det andre blir nytteverdien av avskrekkelse og oppdragelse mindre, og vil formodentlig heller ikke virke like effektivt som i mer klassiske tilfeller. Det vil også ofte være slik i de mer spesielle tilfeller at andre hensyn som ellers ikke er til stede må gå foran det allmennpreventive formål etter den konkrete vurdering.

Hvilke type hensyn som kan komme på tale kan i utgangspunktet være så mangt. Å forsøke å stille opp en liste i så måte blir derfor ikke interessant, da det som kjennetegner at et forhold er særegent nettopp ligger i at det ligger fjernt fra det en i normaltilfellene tenker over.

B) Forholdets særegenheten gjør straffen lite egnet til å virke allmennpreventivt

At Høyesterett tar høyde for slike personlige anliggender i vurderingen og vektleggingen av allmennprevensjonen kommer blant annet frem i Rt. 1967 s. 935, men det var her dissens om hvorvidt disse forhold var tilstrekkelige til at allmennprevensjonen skulle vike i så stor grad. Saken gjaldt straffutmåling for en avdelingssjef i et forsikringsselskap for et grovt underslag på omlag 98 000 kroner etter strl. § 255, jf. § 256. I dagens pengeverdi tilsvarer beløpet om lag 840 000

kroner.¹³¹ Straffen ble omgjort fra 9 måneders ubetinget fengsel til betinget til tross for at underslag i denne størrelsesordenen lå klart innenfor den ramme av objektiv grovhet hvor det etter gjeldende rettspraksis vanligvis ble reagert med ubetinget fengsel. Flertallets begrunnelse for å likevel fravike dette utgangspunkt var de mange personlige hensyn som gjorde seg gjeldende og samlet sett gjorde saken så prekær og særegen at de måtte veie “tyngre enn hensynet til allmennprevensjonen”.¹³²

Et kanskje enda klarere eksempel på betydningen av en saks særegenhet og innhold av spesielle omstendigheter er Rt. 1978 s. 838. Her var det tale om dom for brudd på vtrl. § 22 andre ledd for alkoholnyttelse innen de 6 første timene i etterkant av en trafikkulykke. Personen ble i herredsretten dømt til 21 dagers fengsel, men straffen ble omgjort av Høyesterett slik at fullbyrdelsen av straffen ble utsatt med en prøvetid på to år. Domfeltes inntak av alkohol hadde skjedd bare 20 minutter før sekstimersfristen var utløpt, slik at en fikk satt på spissen de potensielt nokså urimelige følgene et brudd på trafikkreglens relativt firkantete nedslagsfelt kan medføre.

Selv om vegtrafikklovens regler i all hovedsak er utformet for å virke allmennpreventivt, noe som også her ble ansett avgjørende av mindretallet på en dommer, måtte de spesielle omstendigheter som her forelå, etter flertallets oppfatning tillegges så betydelig vekt at allmennprevensjonen likevel måtte vike. Førstvoterendes uttalelse i så måte er nokså klar på dette punkt, ved å si at han ikke kunne ”anta at allmennprevensjonen krever at fengselsstraffen blir sont i et tilfelle som avviker så klart fra det typiske og hvor det eneste som kan bebreides domfelte er tyve minutters feilregning”.¹³³ Uttalelsen viser at også på de områder hvor hensynet til allmennprevensjonen i utgangspunktet står særdeles sterkt, kan saksforholdene være så vidt spesielle at de øvrige antakelser om hensynets vekt må modifieres noe.

¹³¹ <http://www.abcnyheter.no/penger/kalkulatorer/2009/01/25/inflasjonskalkulator> (sist lest 13.03.2012).

¹³² Rt. 1967 s. 935 (s. 935).

¹³³ Rt. 1978 s. 838 (s. 839).

3.7 Oppsummering

3.7.1 Innledning

I dette avsnittet følger en kort oppsummering av hvorvidt de ovennevnte undersøkelser av Høyesterettspraksis gjenspeiler de innledende presumsjoner for hvordan allmennprevensjonen påvirkes, og derfor tilsier hvordan formålet skal vektlegges i en straffeutmålingsvurdering.

3.7.2 Om den straffbare adferd er umoralsk

Etter redegjørelsen synes det som om allmennprevensjonens vekt påvirkes av hvorvidt den straffbare adferd er umoralsk. Er det sannsynlig at straffen vil ha en moralstyrkende virkning i tillegg til avskrekkelsen som følge av endringer i samfunnet, blir hensynet til allmennprevensjonen mer tungtveiende. Imidlertid virker det noe uklart hva som skal til for at Høyesterett antar at den allmennpreventive virkning vil svekkes hva gjelder umoralsk adferd. Det ser ut til å være delte formeninger om hvorvidt valget av en mildere straffart alene er tilstrekkelig til å anta en allmennpreventiv svekkelse hvis adferden allerede er umoralsk.

3.7.3 Om oppdagelsesrisikoen er lav

Videre synes det nokså klart at en lav oppdagelsesrisiko påvirker allmennprevensjonens vekt i straffeskjerpene retning. Det kan imidlertid innvendes at det bør utvises varsomhet med å tillegge allmennprevensjonen for stor vekt dersom det knytter seg en reell usikkerhet til hvorvidt det er oppdagelsesrisikoen eller andre faktorer som er årsaken til at få individer blir straffet for en bestemt forbrytelse. Grunnen til det er at den straffedømtes ansvar utvides fra kun å skulle avskrekke andre, til også å skulle kompensere for at det er få andre som blir straffet for det samme forhold. Det praktiske behovet for å sende et sterkt signal i allmennpreventivt øyemed bør da være forankret i konkrete holdepunkter som tilsier at det er oppdagelsesrisikoen som er den avgjørende årsaken til at få dømmes.¹³⁴

¹³⁴ Johs. Andenæs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, Oslo 1990 s. 97.

3.7.4 Tidsforløpet mellom det straffbare forhold og dom

Dernest fremstår det også som nokså klart at tidsforløpet påvirker allmennprevensjonens vekt i formildende retning i Høyesteretts straffeutmålingsvurderinger. Går det lang tid svekkes den allmennpreventive virkning samtidig som de individualpreventive hensyn styrkes. Avgjørelsene synes også å ta høyde for hvor sterkt hensynet til allmennprevensjonen står i utgangspunktet, slik at tidens betydning vil variere i så måte. Det kan imidlertid virke noe uklart i hvor stor grad det er allmennprevensjonen i seg selv som svekkes med tiden kontra hvor mye de individualpreventive hensyn styrkes.

3.7.5 Hvilke hensyn som gjør seg særskilt gjeldende på ulike strafferettslige områder og i ulike typetilfeller

Endelig virker det som om allmennprevensjonens vekt påvirkes av hvilke hensyn som gjør seg særlig gjeldende på de ulike strafferettslige områder eller for typetilfellet.

Bildet synes imidlertid her noe mer sammensatt enn det som er tilfellet for de øvrige presumsjoner. For økonomisk kriminalitet synes det som om Høyesterett tar særlig høyde for at allmennhetens moral og kost-nyttevurderinger er spesielt sårbare på dette området, slik at effektiv avskrekkelse og moralstyrkelse tillegges økt vekt. Hva gjelder narkotikakriminalitet synes utviklingen å gå mot et mindre stringent syn på at allmennprevensjon på området bare kan oppnås med bruk av ubetinget fengsel. Når det gjelder ordenslovbrudd synes allmennprevensjonens vekt primært å påvirkes av størrelsen av den potensielle lovbrbyterkrets, den kollektive samfunnsskade de aktuelle ordenslovbrudd representerer, og formålet til den aktuelle spesiallovgivning.

At det videre er enkelte hensyn som påvirker allmennprevensjonens vekt i de ulike typetilfeller synes også å være på det rene. Så vel skyld, lovbruddets objektive karakter og alvor, som personlige hensyn er alle momenter som har evnen til influere på hvordan allmennprevensjonen vektlegges i den konkrete vurdering. Det mest uklare i denne sammenheng er imidlertid spørsmålet om hvor langt allmennprevensjonen kan strekkes som begrep og hvem virkningene retter seg mot.

Om det utelukkende er den objektive overtredelse av tilsvarende straffebud som kan begrunne at allmennprevensjonen tillegges økt vekt, eller om det er forsvarlig å ta i betraktning et praktisk ønske om å forhindre et tilsvarende fremtidig faktum, kan virke noe uavklart. Avgjørelsene virker ikke helt ensartede i så måte.

4 Kildeliste

Litteratur

Andenæs, Johs, *Alminnelig strafferett*, 5. Utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn, (Oslo 2004).

Andenæs, Johs, *Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene*, Samlet utgave ved Kjell V. Andorsen, (Oslo 2008).

Andenæs, Johs, *Straff, almenprevensjon og kriminalpolitikk*, (Oslo 1990).

Andenæs, Johs, ”Nyere forskning om allmennprevensjonen”, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 1977 s. 61-101.

Andenæs, Johs, ”Almenprevensjonen – illusjon eller realitet?”, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 1950 s. 103-130.

Andenæs, Johs, ”Straff og almenprevensjon”, *Tidsskrift for rettsvitenskap*, 1966 s. 1-47.

Andenæs, Johs, ””Straffens formål” – et tilsvarende til professor Alf Ross”, *Tidsskrift for rettsvitenskap*, 1971 s. 151-155.

Beccaria-Bonesana, Cesare, *Om forbrydelse og straff & Voltaires kommentar*, (Oversat med indledning og noter af Sven Helles, Efterskrift ved Ditlev Tamm), (Københavns 1998).

Bratholm, Anders, ”Alternativer til fengsel – finnes det?”, *Lov og Rett* 1979 s. 498-504.

Bratholm, Anders, *Strafferett og Samfunn*, (Oslo 1980).

Eckhoff, Torstein, ”Rett og rettferdighet”, *Tidsskrift for rettsvitenskap* 1989 s. 1-.

Eckhoff, Torstein, *Rettskildelære*, 5. Utgave ved Jan E. Helgesen, (Oslo 2001).

Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 2. Utgave, (Oslo 2006).

Hauge, Ragnar, *Straffens begrunnelser*, (Oslo 1996).

Jacobsen, Jørn R.T., ”Allmennprevensjon og straff”, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap* 2004 s. 311-320.

Jacobsen, Jørn R.T., ”Diskusjonen om allmennprevensjonen sin faktiske virkning”, *Tidsskrift for strafferett* 2004 s. 394-438.

Jareborg, Nils, *Straffrättsideologiska fragment*, (Uppsala 1992).

Mill, John Stuart, *On liberty* (1859), 1909 Harvard Classics utgave.

Myhrer, Tor-Geir, ”Ny straffelov”, *Jussens Venner*, 2008 s. 95-136.

Nygaard, Nils, ”Grenser mellom rett og urett ved moralstøtande og moralnøytrale straffebod” i *Lov og frihet. festskrift til Johs Andenæs*, Universitetsforlaget, (Oslo 1982) s. 233-242.

Nygaard, Nils, *Rettsgrunnlag og standpunkt*, 2. utgave, (Bergen 2004).

Strandbakken, Asbjørn og Matningsdal, Magnus, ”Straffenivå og straffeteorier i norsk strafferett anno 2001”, *Jussens venner*, 2004 s. 1-17.

Waaben, Knud, *Strafferettens Almindelige del I Ansvarslæren*, 4. utgave, (København 1997).

Zimmer, Frederik, *Lærebok i skatterett*, 6. utgave, (Oslo 2009).

Lover

Kriminalloven, 20. august 1842

Almindelig borgerlig straffelov (Straffeloven), 22. mai 1902 nr. 5.

Lov om straff (Straffeloven), 20. mai 2005 nr. 28.

Lov om utleningers adgang til riket og deres opphold her (Utlendingsloven), 15. mai. 2008 nr. 35.

Forarbeider

NOU 1983: 57, Straffelovgivningen under omforming, Straffelovkommisjonens delutredning I.

Ot. prp. nr. 90 (2003-2004), Om lov om straff (straffeloven).

Ot.prp. nr. 75 (2006-2007), Om lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven).

Konvensjoner

Rome Statute of the International Criminal Court, 17. juli 1998.

Rettspraksis

Rt. 1930 s. 540

Rt. 1940 s. 427

Rt. 1962 s. 517

Rt. 1967 s. 606

Rt. 1967 s. 843

Rt. 1967 s. 935

Rt. 1969 s. 914

Rt. 1969 s. 1048

Rt. 1970 s. 904

Rt. 1971 s. 683

Rt. 1977 s. 1207

Rt. 1978 s. 838

Rt. 1984 s. 1146

Rt. 1989 s. 46

Rt. 1991 s. 765

Rt. 1992 s. 1280

Rt. 1992 s. 1714

Rt. 1993 s. 372

Rt. 1993 s. 378

Rt. 1995 s. 471

Rt. 1993 s. 976

Rt. 1994 s. 1552

Rt. 1998 s. 174

Rt. 2000 s. 1852

Rt. 2001 s. 227

Rt. 2001 s. 1744

Rt. 2004 s. 774

Rt. 2004 s. 804

Rt. 2005 s. 343

Rt. 2008 s. 1473

Rt. 2009 s. 888

Rt. 2010 s. 36

Rt. 2010 s. 1317

Rt. 2011 s. 83

Internett

[http://www.abcnyheter.no/penger/kalkulatorer/2009/01/25/inflasjonskalkulator.](http://www.abcnyheter.no/penger/kalkulatorer/2009/01/25/inflasjonskalkulator)

[http://www.aftenposten.no/meninger/kommentarer/Farlig-kriminalisering-6802866.html#.T6E5Z-3rDII.](http://www.aftenposten.no/meninger/kommentarer/Farlig-kriminalisering-6802866.html#.T6E5Z-3rDII)